

Z GEOGRAFIĄ
PRZEZ ŚWIAT

MAGDALENA
JANKUN

PROGRAM NAUCZANIA GEOGRAFII dla III etapu edukacyjnego

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2019

Redakcja merytoryczna – Anna Kasperska-Gochna
Recenzja merytoryczna – Alicja Węsierska-Kwiecień
Agnieszka Stanuszkiewicz
dr Beata Rola
Agnieszka Ratajczak-Mucharska

Redakcja językowa i korekta – Altix

Projekt graficzny i projekt okładki – Altix

Skład i redakcja techniczna – Altix

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

I. Wstęp.....	4
II. Szczegółowe cele edukacyjne – kształcenia, wychowania i postaw.....	6
III. Organizacja warunków i sposobów realizacji kształcenia.....	10
IV. Proponowane tematy lekcji, cele sformułowane w języku ucznia, treści nauczania, opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu) oraz proponowane rozwiązania metodyczne do działu.....	18
V. Metody, techniki i formy pracy.....	55
VI. Ocenianie osiągnięć uczniów	60
VII. Nowatorski charakter programu	64
VIII. Ewaluacja programu	66
IX. Bibliografia	69

*nie wtlaczać, a wyzwalać, nie tłumić, lecz wznosić,
nie ugniatać, a rozwijać, nie dyktować, lecz uczyć,
nie żądać, a obserwować czujnie, pytać i pomagać [...]*

Ludwik Chmaj

I. WSTĘP

Program nauczania geografii „*Z geografiją przez świat*” jest opracowany dla III etapu edukacyjnego, szkoły ponadpodstawowej dla poziomu podstawowego. Program stwarza możliwości wyposażania uczniów w umiejętności potrzebne do funkcjonowania na rynku pracy i dostosowania się do zmian w otaczającym świecie. Przyczynia się do kształtowania u uczniów kreatywności, twórczości, umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii w duchu koncepcji uczenia się przez całe życie (life-long learning). Uczy dialogu, otwartości na drugiego człowieka, rozumiejącego jego potrzeby, niezależnie od narodowości, wyznania, rasy czy poglądowości. Stwarza szansę otwierania się na nowe wyzwania stawiane gospodarce światowej, które generują od nich coraz większe oczekiwania. Uważliwia na czynienie dobra dla całego świata przyrody.

Istotnym elementem programu jest odwołanie się do naukowej koncepcji konstruktywizmu, której korzeni doszukać się można w genetycznej epistemologii J. Piageta, (*Epistemologia genetyczna*, PWN, Warszawa 1997) w konstruktywizmie społecznym L. S. Wygotskiego (*Myślenie i mowa*, PWN, Warszawa 1978). Założeniem konstruktywizmu jest nauczanie ukierunkowane na indywidualizację, samodzielność i autorealizację ucznia, który powinien być aktywny i umieć podejmować różnorodne działania w budowaniu własnej wiedzy i w rozumieniu otaczającego świata. Natomiast rolą nauczyciela jest inspirowanie i akceptowanie autonomii uczniów oraz ich inicjatywy w uczeniu się, organizowanie rozmaitych sytuacji dydaktycznych i stwarzanie warunków sprzyjających konstruowaniu w umysłach uczniów ważnych pojęć i schematów, które staną się ich fundamentem wiedzy. Zadaniem jest również stwarzanie właściwego klimatu, budowanie dobrych relacji uczeń-nauczyciel, otywowanie uczących się do działania, eksperymentowania w drodze do osiągnięcia celu, rezygnując z gotowych rozwiązań.

Program ukazuje filozofię kształcenia geograficznego, zgodnie z Zaleceniami Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. W programie zamieszczone zostały sposoby kształtowania kompetencji u uczniów, w oparciu o metody nauczania sprzyjające kooperacji,

kreatywności, komunikacji i eksperymentalnemu nabywaniu umiejętności. Dzięki temu uczniowie będą przygotowywani do funkcjonowania w społeczeństwie opartym na wiedzy, umiejętnościach i postawach na globalizującym się rynku pracy.

Program „*Z geografiją przez świat*” jest poprawny pod względem merytorycznym, dydaktycznym i wychowawczym. Nie zawiera żadnych ograniczeń, barier w kontekście wdrożenia go do praktyki szkolnej i jest dostosowany do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zawiera najnowsze elementy obecnych trendów i rozwiązań metodycznych. Napisany został w oparciu o zapisy: Konstytucji RP, ustawy Prawo Oświatowe, obowiązującej podstawy programowej, obowiązujących rozporządzeń MEN z uwzględnieniem celów kształcenia, wychowania i postaw. Zawarte w nim treści nauczania nie naruszają przepisów ratyfikowanych przez Polskę w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Konwencji o ochronie praw dziecka oraz przestrzegania równego statusu dziewcząt i chłopców, kobiet i mężczyzn.

II. SZCZEGÓŁOWE CELE EDUKACYJNE – KSZTAŁCENIA, WYCHOWANIA I POSTAW

Celem programu jest wspomaganie pracy nauczyciela w osiągnięciu u uczniów wymagań ogólnych i szczegółowych zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego z zakresu podstawowego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, opublikowane w Dz.U. 2018 poz. 467). Program stwarza możliwości realizacji tematyki geograficznej w sposób praktyczny, nastawiony na samodzielność w dochodzeniu do wiedzy. Sytuuje ucznia przede wszystkim na pozycji badacza, propaguje metody aktywizujące, stawia nacisk na pracę zespołową, eliminuje werbalne, encyklopedyczne przyswajanie wiedzy. Głównym celem jest poznanie i zrozumienie zjawisk oraz procesów zachodzących w środowisku geograficznym. Zdobywanie wiedzy o warunkach przyrodniczych, w których żyje i gospodaruje człowiek, o wzajemnych relacjach, jakie zachodzą między przyrodą, człowiekiem i gospodarką. Orientowanie się w przestrzeni geograficznej, całościowego odbioru otaczającej ucznia rzeczywistości. Zrozumienie procesów zachodzących w środowisku lokalnym, regionalnym i globalnym. Prowadzenie obserwacji bezpośrednich i pośrednich oraz umiejętność czerpania wiedzy z różnych źródeł informacji. Nabywanie wiedzy i umiejętności dzięki różnorodnym formom dydaktycznym, np.: zajęcia terenowe, eksperymenty geograficzne itp.

Pomocne w osiągnięciu tego celu są działania uczniów takie jak: obserwacje i pomiary obiektów geograficznych oraz zjawisk przyrodniczych, wykonywanie schematów szkiców, wykresów, diagramów na podstawie obserwacji i pomiarów. Praca w oparciu o pomoce dydaktyczne: atlas geograficzny, Rocznik Statystyczny, literatura popularnonaukowa, podręcznik do nauczania geografii, zasoby internetu itp. Odczytywanie, analiza i interpretacja map tematycznych, wykresów diagramów, fotografii. Wykonywanie i analiza zestawień porządkujących i klasyfikujących informacje geograficzne. Prezentowanie wyników analiz geograficznych, w oparciu o różne metody, formułowanie wniosków. Czytanie map topograficznych, turystycznych. Dokonywanie pomiarów odległości na mapie i w terenie. Poszukiwanie, selekcjonowanie, przetwarzanie informacji oraz prezentacja na forum klasy.

Program *Z geografii przez świat* opiera się na celach kształcenia- wymaganiach ogólnych zapisanych w podstawie programowej dla III etapu edukacyjnego.

I. Wiedza geograficzna.

1. Poznawanie terminologii geograficznej.
2. Zaznajomienie z różnorodnymi źródłami i metodami pozyskiwania informacji geograficznej.
3. Poznanie zróżnicowania środowiska geograficznego, głównych zjawisk i procesów geograficznych oraz ich uwarunkowań i konsekwencji.
4. Poznanie podstawowych relacji między elementami przestrzeni geograficznej (przyrodniczej, społeczno-gospodarczej i kulturowej) w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.
5. Rozumienie prawidłowości w zakresie funkcjonowania środowiska geograficznego oraz wzajemnych zależności w systemie człowiek–przyroda.
6. Rozumienie zasad racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody i zachowania dziedzictwa kulturowego.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.

1. Korzystanie z planów, map fizyczno-geograficznych i społeczno-gospodarczych,
2. fotografii, zdjęć lotniczych i satelitarnych, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz geoinformacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.
3. Interpretowanie treści różnych map.
4. Identyfikowanie relacji między poszczególnymi elementami środowiska geograficznego (przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego).
5. Formułowanie twierdzeń o podstawowych prawidłowościach dotyczących
6. funkcjonowania środowiska geograficznego.
7. Ocenianie zjawisk i procesów politycznych, społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.
8. Przewidywanie skutków działalności gospodarczej człowieka w środowisku
9. geograficznym.
10. Krytyczne, odpowiedzialne ocenianie przemian środowiska przyrodniczego oraz zmian społeczno-kulturowych i gospodarczych w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.
11. Wykonywanie obliczeń matematycznych z zakresu geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej w celu wnioskowania o zjawiskach i procesach geograficznych.
12. Rozwijanie umiejętności komunikowania się i podejmowania konstruktywnej współpracy w grupie.
13. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

III. Kształtowanie postaw.

1. Rozwijanie zainteresowań geograficznych, budzenie ciekawości świata.
2. Docenianie znaczenia wiedzy geograficznej w poznawaniu i kształtowaniu przestrzeni geograficznej.
3. Dostrzeganie aplikacyjnego charakteru geografii.
4. Podejmowanie refleksji nad pięknem i harmonią świata przyrody, krajobrazów przyrodniczych i kulturowych oraz osiągnięciami cywilizacyjnymi ludzkości.
5. Rozumienie potrzeby racjonalnego gospodarowania w środowisku geograficznym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, ochrony elementów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz konieczności rekultywacji i rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
6. Przyjmowanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej.
7. Kształtowanie więzi emocjonalnych z najbliższym otoczeniem, regionem oraz krajem ojczystym.
8. Kształtowanie postawy zrozumienia i szacunku dla tradycji, kultury i osiągnięć cywilizacyjnych Polski, własnego regionu i społeczności lokalnej oraz dla ludzi innych kultur i tradycji.
9. Przełamywanie stereotypów i kształtowanie postaw solidarności, szacunku i empatii wobec Polaków oraz przedstawicieli innych narodów i społeczności.

Szczegółowe cele kształcenia

- Kształtowanie w uczniach przekonania, że podstawą współczesnych nauk przyrodniczych, w tym geografii, jest umiejętne stosowanie wiedzy w praktyce, w życiu codziennym;
- korzystanie z nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu przetwarzania i prezentowania informacji; orientowanie się w przestrzeni geograficznej – całościowy odbiór otaczającej ucznia rzeczywistości;
- wyjaśnienie podstawowych pojęć i praw, które ułatwiają zrozumienie procesów zachodzących w środowisku człowieka: lokalnym, regionalnym, globalnym;
- przedstawianie i interpretacja tematyki geograficznej za pomocą różnych form przekazu, np. fotografii krajobrazu, zdjęć satelitarnych i lotniczych, wykresu, opisu, modelu, technik multimedialnych;
- prowadzenie obserwacji bezpośrednich i pośrednich krajobrazu, jego elementów i składników, procesów i zjawisk geograficznych;
- korzystanie z map, planów, fotografii, schematów, rysunków;
- posługiwanie się rocznikiem statystycznym i innymi tekstami źródłowymi;
- wykonywanie odkrywki geologicznej, profilu glebowego;
- przewidywanie następstw w czasie i przestrzeni wynikających z naruszenia równowagi w środowisku przyrodniczym;

- rozwijanie aktywności poznawczej uczniów dzięki wykorzystaniu różnych środków dydaktycznych i źródeł wiedzy;
- kształtowanie łatwości wypowiedzi poprzez stosowanie różnorodnych metod aktywizujących;
- angażowanie uczniów w projekt edukacyjny;
- kształtowanie umiejętności skutecznego komunikowania się i współpracy w grupie;
- rozwijanie zainteresowania geografią, jako nauką przydatną w życiu, a przez to wpływanie na planowanie rozwoju ucznia i jego kreatywności oraz motywowanie do osiągania coraz wyższych celów.

Cele wychowania i postaw

- Dbanie o stan środowiska przyrodniczego we własnym regionie, podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska w najbliższym otoczeniu.
- Docenienie roli przyrody w życiu człowieka i uwrażliwienie na jej piękno.
- Wyrabianie poczucia tożsamości narodowej regionalnej i lokalnej. Wyrabianie postaw patriotycznych, szacunku i dumy z bycia Polakiem.
- Ugruntowanie świadomości własnej wartości i korzeni oraz tożsamości terytorialnej.
- Uświadamianie postaw poszanowania i rozumienia innych narodów, systemu wartości i sposobów życia.
- Wyrabianie szacunku do pracy własnej oraz pracy innych.
- Budowanie dobrej współpracy w zespole.
- Rozwiązywanie problemów oraz umiejętność poszukiwania kompromisów.
- Prezentowanie i uzasadnienie własnego stanowiska.

III. ORGANIZACJA WARUNKÓW I SPOSOBÓW REALIZACJI KSZTAŁCENIA

Dobrze zagospodarowany gabinet geograficzny ma duże znaczenie w organizacji pracy. Odpowiednie ustawienie ławek ma wpływ na relacje panujące między młodzieżą, co przekłada się na efektywność procesu uczenia się. Ławki ustawione w sposób tradycyjny utrudniają im kontakt i pracę. Sugestią jest ustawienie ich w taki sposób, by utworzyły dwa rzędy, na przykład pod oknem i pod ścianą. W proponowanym układzie młodzież będzie siedziała naprzeciwko siebie. Dzięki temu będzie się z sobą lepiej komunikować, współpracować, uczyć się od siebie. Natomiast nauczyciel będzie mógł stosować różnorodne metody aktywizujące i różne formy pracy. Warto pomyśleć nad stałym miejscem dla mapy. Dobrym rozwiązaniem jest powieszenie jej za biurkiem, czyli za plecami nauczyciela, na wysokości wzroku siedzących uczniów. Dzięki temu kierując wzrok w stronę siedzącego nauczyciela często będą zatrzymywać go na mapie, co może przyczynić się do lepszej orientacji w przestrzeni geograficznej.

Kolejną propozycją jest organizowanie zajęć w innych realiach niż sale lekcyjne, czyli zajęcia terenowe. W bezpośrednim kontakcie z przyrodą są ciekawszą formą realizacji zagadnień geograficznych łączącą treści ponadprzedmiotowe. Taka idea uczenia się geografii propagowana była między innymi przez Wuttkego, który preferował różnorodne ćwiczenia i zajęcia terenowe. Podkreślał wielkie znaczenie metody laboratoryjnej i dyskusyjnej. Uczniowskie notatki, dotyczące obserwacji terenowych, prowadzonych doświadczeń i eksperymentów, analiz i wniosków mogą stanowić rodzaj możliwości uczenia się geografii bez podręcznika. Inny ceniony dydaktyk geografii Jan Winklewski podkreślał, że jest możliwe nauczanie podstaw geografii z wykorzystaniem naukowych metod badawczych podczas eksploracji terenowych, przy tworzeniu przez uczniów własnych tekstów z przeprowadzonych doświadczeń. Wymaga to jednak pełniejszego zaangażowania nauczyciela, oderwania się od schematów nauczania i bardzo głębokiej wiedzy, która pozwoli ukierunkować i zrozumieć uczniowskie eksplorowanie otoczenia. Według Winklewskiego „szkoła, która ogranicza nauczanie podstaw geografii wyłącznie do podręcznika, odbiera uczniom wiele okazji do głębokich przeżyć, zarówno intelektualnych, jak i emocjonalnych, którym towarzyszy zapał i radość z odkrywania faktów oraz praw, a nierzadko także twórcza inicjatywa i zdumiewająca pomysłowość” (Winklewski 1988: 13).

Jak zorganizować i właściwie przeprowadzić zajęcia terenowe?

Z pewnością należy uczniów przygotować do takiej formy zajęć. Wprowadzić regulamin pracy na zajęciach terenowych. Omówić organizację lekcji, dokonać podziału na grupy oraz dokonać przydziału zadań, których będą się podejmować. Zadaniem nauczyciela jest opracowanie kart pracy dla uczniów oraz przygotowanie pomocy dydaktycznych, które będą pomocą w osiągnięciu celu.

Propozycje tematów na zajęcia terenowe

1. Poznajemy obiekty geograficzne miejscowości, w której położona jest szkoła – praca mapą topograficzną;
2. Pozyskujemy informacje o najbliższym otoczeniu na podstawie obserwacji i pomiarów;
3. Jakie czynniki wpłynęły na rzeźbę naszego regionu?
4. Skały w mojej okolicy – geneza, cechy charakterystycznei gospodarcze wykorzystanie skał;
5. Określenie wpływu podłoża skalnego na warunki wodno-glebowe;
6. Gleby w mojej okolicy;
7. Odkrywka geologiczna;
8. Siedliska przyrodnicze – rozpoznanie wybranych siedlisk przyrodniczych i ich zależności;
9. Pomiary wysokości Słońca w różnych porach roku;
10. Działalność lodowców i wód roztopowych (w zależności od możliwości regionu);
11. Zasoby wodne mojego regionu: geneza, pomiar poziomu i przepływu wody w rzece, określenie przyczyn i znaczenia zmian tych parametrów w ciągu roku.
12. Noc z „Gwiazdami” - wieczorne obserwacje nieba.

Propozycje tematów można rozszerzyć realizując różnorodne zagadnienia w odniesieniu do treści z podstawy programowej lub treści rozszerzające w odniesieniu do potrzeb, możliwości i zainteresowań uczniów. Mechanizmy, które nauczyciel wprowadzi do swojego systemu pracy i do których będzie miał przekonanie, będą z pewnością napędzającym się kołem pozytywnych postaw uczniów.

Przy organizacji zajęć terenowych warto skorzystać z zasobu ORE (dostosowując do uczniów z SPE.)

Aktywność badawcza uczniów w edukacji geograficznej w szkole ponadpodstawowej.

- Gleba jaka jest – każdy widzi,
- Gleba glebie nierówna – czyli jak określić właściwości gleby,
- Świeci, wieje, pada – obserwacje meteorologiczne.

Kolejną propozycją organizacji jest ujęcie w siatce godzin w klasie drugiej dwóch połączonych lekcji geografii. Jest to istotne między innymi przy realizacjach zajęć terenowych oraz przy zastosowaniu czasochłonnych metod aktywizujących.

Uwzględnienie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów na lekcjach geografii

W myśl edukacji włączającej w programie zostały zawarte treści związane z uwzględnieniem specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów. Zawarte są propozycje rozwiązań metodycznych pozwalających dostosować metody i formy pracy do potrzeb ucznia z różnymi możliwościami rozwojowymi w myśl zalecenia Ministra Edukacji Narodowej (Rozporządzenie z dnia 9 sierpnia 2017 r.), że pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz na rozpoznaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, wynikających w szczególności: z niepełnosprawności, z niedostosowania społecznego, z zagrożenia niedostosowaniem społecznym, ze szczególnych uzdolnień, ze specyficznych trudności w uczeniu się, z zaburzeń komunikacji językowej. Nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem. Zapewnić uczniom ze specjalistycznymi potrzebami edukacyjnymi wsparcie, którego celem jest aktywizacja potencjału rozwojowego uczniów i realizacja wymagań podstawy programowej kształcenia ogólnego. Formy wsparcia podejmuje zespół nauczycieli i specjalistów na podstawie analizy wyników diagnozy funkcjonalnej specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia. Dzięki temu nauczyciel ma wiedzę, które elementy z podstawy programowej są dla ucznia niemożliwe do osiągnięcia z powodu nieodwracalnych uszkodzeń i dlatego nie będzie podlegały ocenie. Nauczyciel pozna elementy z podstawy programowej, które może uczeń realizować stopniowo, we własnym tempie lub niepełnym zakresie. Stosuje zatem ocenianie opisowe w odniesieniu do jego postępów, które rozbudza motywację do uczenia się. Nauczyciel zna obszary z podstawy programowej, które uczeń może realizować bez ograniczeń, a jego postępy będą oceniane w taki sam sposób, jak postępy innych uczniów. Nauczyciel zobowiązany jest zapewnić wszystkim uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wsparcie w komunikowaniu się, umożliwiającym wzajemne rozumienie się przez uczestników procesu wychowania i nauczania, czyli przez nauczyciela oraz kolegów- uczestników lekcji. Inną formą wsparcia jest wydłużenie czasu wykonania zadań, w tym sprawdzianów. W myśl edukacji włączającej program jest nastawiony na indywidualizację pracy z uczniem. Nauczyciel nie może obniżyć wymagań wobec uczniów z normą intelektualną, ale realizować je na poziomie wymagań koniecznych, podstawowych. Trudności w uczeniu się geografii uwarunkowane mogą być zaburzeniami funkcji percepcji

wzrokowej(zaburzona analiza i synteza wzrokowa, zaburzona spostrzegawczość wzrokowa, zaburzona pamięć wzrokowa) i zaburzeniami orientacji przestrzennej. Propozycją jest wykorzystanie różnych sposobów pracy z uczniem: pomoc w czytaniu poleceń i treści zadań, sprawdzenie stopnia zrozumienia tekstu i poleceń, wydłużenie czasu na pracę z tekstem i wykonanie prac pisemnych, sprawdzanie zapisów ucznia, ćwiczenia umożliwiające utrwalenie obrazu graficznego, kierunków, umieszczenie w widocznym miejscu nowych terminów, plansz, map, częste ćwiczenie umiejętności odczytywania informacji z map, dostrzeganie wkładu pracy ucznia. Dla uczniów z niedowidzeniem przygotowanie kart pracy napisanych większą czcionką. Zadania z wykorzystaniem map w stopniu ogólności – proponuję mapę fizyczną zastąpić mapą plastyczną. Zadaniem nauczyciela geografii jest uzmysłowienie dziecku przestrzeni, w której toczy się życie ludzi oraz mają miejsce różne zjawiska przyrodnicze. Mapa ma pomóc w rozumieniu związków przyczynowo skutkowych między różnymi zjawiskami geograficznymi oraz roli środowiska naturalnego w życiu ludzi.

W pracy z uczniami z SPE jednym z najprostszych sposobów jest modyfikacja ćwiczeń, zadań i poleceń dla uczniów polegająca na ułatwieniu zadań, tak by były one wykonalne przez uczniów o niższym potencjale i propozycji zadań trudniejszych dla uczniów zdolnych. Trudności w uczeniu się geografii uwarunkowane są często zaburzeniami funkcji percepcyjno-motorycznych odpowiedzialnych za odbieranie bodźców i reagowanie na nie za pomocą zmysłów (analizatora wzrokowego, słuchowego). W zależności od zaburzeń określonej funkcji percepcji wzrokowej i słuchowej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, sprawności manualnej, lateralizacji, słabej orientacji przestrzennej i słabej koncentracji proponuję różne sposoby pracy z uczniem: pomoc w czytaniu poleceń i treści zadań, dokładną analizę treści i utwierdzanie się, że uczeń rozumie, wydawanie krótkich i konkretnych poleceń, wydłużenie czasu na pracę z tekstem i wykonanie prac pisemnych, sprawdzanie stopnia zrozumienia tekstu i poleceń, zapis trudnych, nowych terminów na tablicy, zwracanie uwagi uczniom na poprawność zapisów oraz ćwiczenia utrwalające, pomoc w wykonywaniu rysunków, schematów. W pracy z uczniami z SPE powinno wykorzystywać się różne metody pracy, zależne od omawianej tematyki, stawianych celów oraz możliwości intelektualnych uczniów. Nauczyciel powinien tak planować lekcje, aby uczniowie mogli się czuć tak, jak podczas podróży z przewodnikiem. Żeby osiągnąć ten cel, należy łączyć metody podające z metodami problemowymi, grami dydaktycznymi, ekspresyjnymi. Lekcje geografii powinny być zawsze atrakcyjne. Powinny zawierać treści i formy, które są zrozumiałe dla ucznia. Rozszerzyć wachlarz metod w oparciu o obserwacje, praktyczne działania dla uczniów, a przekaz słowny wzbogacić środkami dydaktycznymi. Bazować na wielu pomocach naukowych takich jak atlasy, mapy, ilustracje, zdjęcia, filmy, animacje, albumy, okazy skał i minerałów, okazy roślin itp. Dzięki ich stosowaniu, umożliwiają uczniom z SPE nabycie wyobrażeń adekwatnych do rzeczywistości, co bezpośrednio wpływa na proces kształtowania

pojęć geograficznych. W zależności od możliwości intelektualnych oraz zainteresowań uczniów nauczyciel powinien modyfikować treści programowe, a także stosować różne metody i formy organizacyjne. Ze względu na różne zdolności uczniów, tempo ich uczenia oraz treści kształcenia, nieodzowne jest zróżnicowanie pracy dydaktycznej.

Dostosowanie organizacji kształcenia dla ucznia z diagnozą: dysleksja

- uwzględnienie trudności z zapamiętywaniem nazw geograficznych, zapamiętywaniem wzorów, dokonywaniem obliczeń;
- przeznaczanie więcej czasu przy odpowiedziach ustnych, naprowadzanie ucznia na właściwe tory rozumowania;
- stosowanie różnorodnych technik skojarzeniowych, ułatwiających zapamiętywanie;
- bazowanie na metodach aktywizujących, które angażuje wiele zmysłów;
- korzystanie z wielu pomocy dydaktycznych.

Dostosowanie organizacji kształcenia dla uczniów słabowidzących

przy realizacji zagadnień, gdzie głównym środkiem dydaktycznym są wszelkiego rodzaju mapy, atlasy geograficzne, dla ucznia z dysfunkcją wzroku jest to bardzo trudne, a nawet niemożliwe. Dlatego też nauczyciel powinien dostosować odpowiednie warunki, aby uczeń miał szanse na kształtowanie umiejętności adekwatne do jego możliwości. Ważne jest zabezpieczenie przyjaznej przestrzeni uczniowi, w której czuje się komfortowo i wspomaga proces edukacyjny. Najkorzystniejszym dla ucznia będzie miejsce blisko tablicy multimedialnej, naprzeciwko mapy hipsometrycznej. Uczeń powinien mieć świadomość możliwości podejścia do mapy czy tablicy, kiedy nie rozpoznaje elementów ze swojego miejsca. Dla uczniów słabowidzących należy stosować duże mapy i wyraźne egzemplarze. Na wielu mapach, atlasach czy globusach konieczne jest pogrubienie konturów, powiększenie napisów i znaków. Prowadzący zajęcia powinien słownie objaśniać wszystko to, co robi, by uczeń w pełni mógł uczestniczyć w lekcji. Uczniowie mogą używać szkieł powiększających. Podczas pracy z mapą należy też pamiętać, że przy bliskim kontakcie z nią traci się widok na całość. Istnieją na rynku atlasy przystosowane do potrzeb uczniów z dysfunkcją wzroku. Warto również zaopatrzyć uczniów w mapy plastyczne. Uczniowie słabowidzący powinni mieć wystarczająco dużo czasu, aby móc dostrzec szczegóły, ze względu na utrudnione postrzeganie. Nauczyciel dostosowuje czcionkę tekstów i kart pracy do ucznia słabowidzącego. Ciemne pisaki i kontrastowe linie ułatwiają pisanie uczniowi z dysfunkcją wzroku. Formy pracy na lekcji i zajęciach powinny być elastyczne. Wskazana jest forma pracy zespołowej i w parach, która sprzyja współpracy i ewentualnej wzajemnej pomocy kolegi, koleżanki z ławki.

Przy demonstracji map, plansz i tablic z rysunkami, diagramami, schematami i tabelami nauczyciele powinni zwracać uwagę na ich czytelność dla uczniów słabowidzących, a mianowicie, czy są one odpowiedniej wielkości, narysowane odpowiedniej grubości liniami, z odpowiednim kontrastem barwnym i kontrastem w stosunku do tła, a także czy znajdują się w odpowiedniej odległości od nich.

Innym rozwiązaniem jest wykorzystanie komputera w pracy z uczniem słabowidzącym w oparciu o programy mogące powiększyć określone fragmenty tekstu, zamienić kolor obrazu i tła, symulować na ekranie wędrującą lupę.

Dostosowanie organizacji kształcenia dla uczniów słabosłyszących

- zapewnienie dobrego oświetlenia klasy i miejsca dla ucznia, najlepiej przy oknie, we właściwej odległości od nauczyciela, by mógł słuchać i jednocześnie odczytywać mowę z ust.
- upewnianie się czy zostało usłyszane polecenie kierowane do wszystkich uczniów.
- na zajęciach stosowanie różnorodnych pomocy wizualnych oraz stosowanie różnorodnych metod aktywizujących w pracy zespołowej.

Dostosowanie organizacji kształcenia dla uczniów z upośledzeniem w stopniu lekkim

- zwracanie uwagi na odróżnianie istotnych szczegółów,
- wydłużanie czasu na wykonanie zadań, ćwiczeń,
- wykorzystywanie atrakcyjnych wizualnych pomocy dydaktycznych.
- uwzględnienie wolnego tempa uczenia się wydłużając czas na przyswojenie materiału.
- formułowanie krótkich poleceń w kartach pracy oraz pracach pisemnych.

Dostosowanie organizacji kształcenia dla uczniów z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej

- pomoc w organizacji miejsca pracy, ukierunkowywanie ucznia na pracę w grupie.
- przekazywanie treści w jasnej, krótkiej formie.
- uwzględnianie trudności z zapamiętywaniem nazw geograficznych, pojęć.
- częste utrwalanie i powtarzanie materiału.
- podczas uczenia stosowanie technik skojarzeniowych ułatwiających zapamiętywanie oraz stosowanie metod aktywizujących.

Dostosowanie organizacji kształcenia dla uczniów z zespołem Aspergera

- wydłużanie czasu na wykonanie zadania, kontrolowanie zapisu i stopnia uzupełniania notatek.
- sprawdzanie na bieżąco rozumienia treści.

- wykorzystywanie pomocy wizualnych np.: zdjęć, modeli, map, gdyż uczniowie mają dobrą pamięć wzrokową – przykuwa ich większą uwagę i pozwala lepiej przyswoić materiał.
- dzielenie materiału na mniejsze partie i sprawdzanie rezultatów ich wykonania i opanowania.

Program nauczania geografii do szkoły ponadpodstawowej w zakresie podstawowym przewidziany jest na 104 godziny lekcyjne w trzyletnim cyklu kształcenia: w klasie I – 26 godz. (1 godz. w tyg.), w klasie II – 52 godziny (2 godz. w tyg.), w klasie III – 26 godz. (1 godz. w tyg.). Podana liczba godzin jest konieczna do realizacji treści z podstawy programowej stanowiącej 80% ogólnej liczby godzin wynikających z organizacji roku szkolnego (ok. 33 tygodnie nauki). Przeznaczenie pozostałych 20% godzin pozostawia się do dyspozycji nauczyciela na lekcje powtórzeniowe, prace klasowe, zajęcia w terenie.

Klasa I

- I. Źródła informacji geograficznej, technologie geoinformacyjne oraz metody prezentacji danych przestrzennych – (4h)
- II. Ziemia we Wszechświecie – (3h)
- III. Atmosfera – (6h)
- IV. Hydrosfera – (4h)
- V. Litosfera- (6h)
- VI. Pedosfera i biosfera – (3h)

Klasa II

- VII. Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gosp. świata (7 h)
- VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze (13 h)
- IX. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej (5 h)
- X. Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo (5 h)
- XI. Przemysł (7 h)
- XII. Usługi (5 h)
- XIII. Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów (10 h)

Klasa III

- XIV. Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski (12 h)
- XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski (12 h)
- XVI. Morze Bałtyckie i gospodarka morską Polski (2 h)

Proponowane zestawienie programu pozwala nauczycielowi swobodnie operować godzinami i stwarzać możliwości dostosowania treści do potrzeb i możliwości młodzieży. Pozwala na rozszerzenie treści kształcenia w odniesieniu do zajęć terenowych czy projektów edukacyjnych. Pozostałe jednostki przeznaczone są na: podsumowanie działań, godzinne prace klasowe, testy i zajęcia terenowe. Bardzo istotne jest wprowadzenie lekcji organizacyjnej na początku każdego roku szkolnego w celu omówienia przedmiotowych zasad oceniania z geografii, wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych, sposobów sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów oraz zasad poprawy ocen niezadowolających ucznia.

Po każdym dziale zaleca się godzinną lekcję powtórzeniową, wykorzystując między innymi gry dydaktyczne, krzyżówki interaktywne, plansze interaktywne, quizy i inne sposoby pracy uczniów **w celu dokonania przez nich samooceny**. Po lekcji powtórzeniowej sprawdzian wiedzy i umiejętności, **który może mieć dwie formy: standardową – papierową, albo wykorzystaniem nowoczesnej technologii- uczniowie udzielają odpowiedzi za pomocą smartfonów**.

Każdy dział zawiera treści umożliwiające indywidualizację pracy na lekcji w zależności od potrzeb i możliwości uczniów. **Treści wykraczające** zostały wytłuszczone przy działach programowych.

IV. PROPONOWANE TEMATY LEKCJI, CELE SFORMUŁOWANE W JĘZYKU UCZNIĄ, TREŚCI NAUCZANIA, OPIS ZAKŁADANYCH OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ (KRYTERIA SUKCESU) ORAZ PROPONOWANE ROZWIĄZANIA METODYCZNE DO DZIAŁU.

Klasa I

Dział: I. Źródła informacji geograficznej, technologie geoinformacyjne oraz metody prezentacji danych przestrzennych – (4 h)

Proponowane tematy lekcji

1. Do czego można wykorzystać źródła informacji geograficznej?
2. Praktyczne zastosowanie różnych typów map.
- 3–4. Co skrywa region, w którym mieszkam? – zajęcia w terenie.

Cele sformułowane w języku ucznia

- dowiesz się jakie są źródła informacji geograficznej;
- poznasz różnice między źródłami opisowymi, liczbowymi, graficznymi, multimedialnymi;
- nauczysz się odczytywać informacje z planów, map, zdjęć lotniczych i satelitarnych, roczników statystycznych, diagramów, kartodiagramów;
- nauczysz się interpretować treści zawarte na mapach przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;
- dowiesz się gdzie można zastosować różne typy map;
- nabędziesz umiejętność dokonywania pomiarów, obserwacji elementów środowiska geograficznego na zajęciach terenowych, gromadzenia informacji oraz dokonywania spostrzeżeń i wyciągania wniosków;
- nabędziesz umiejętność interpretowania danych liczbowych z tabel i wykresów;
- nauczysz się praktycznego wykorzystania GPS;
- nauczysz się wskazywać przykłady GIS w różnych dziedzinach życia człowieka.

Wykraczające: nauczysz się dobierać metodę kartograficzną do przedstawiania obiektów, zjawisk i procesów geograficznych; nauczysz się tworzyć diagramy na podstawie danych statystycznych; dowiesz się jak interpretować profile glebowe, geologiczne; dokonasz selekcji materiałów źródłowych o własnym regionie i stworzysz graficzną prezentację.

Treści nauczania z podstawy programowej

I. Źródła informacji geograficznej, technologie geoinformacyjne oraz metody prezentacji

danych przestrzennych: obserwacje, pomiary, mapy, fotografie, zdjęcia satelitarne, dane

liczbowe oraz graficzna i kartograficzna ich prezentacja.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia(kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) przedstawia możliwości wykorzystywania różnych źródeł informacji geograficznej i ocenia ich przydatność;
- 2) wyróżnia graficzne i kartograficzne metody przedstawiania informacji geograficznej i podaje przykłady zastosowania różnych rodzajów map;
- 3) czyta i interpretuje treści różnych map;
- 4) podaje przykłady informacji pozyskiwanych na podstawie obserwacji i pomiarów prowadzonych w terenie;
- 5) interpretuje dane liczbowe przedstawione w postaci tabel i wykresów;
- 6) wykazuje przydatność fotografii i zdjęć satelitarnych do pozyskiwania informacji o środowisku geograficznym oraz interpretuje ich treść;
- 7) określa współrzędne geograficzne za pomocą odbiornika GPS;
- 8) podaje przykłady wykorzystania narzędzi GIS do analiz zróżnicowania przestrzennego środowiska geograficznego.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Realizacja treści powinna odbyć się w oparciu o pomoce dydaktyczne takie jak atlasy geograficzne, mapy ścienna, mapy topograficzne, plany miast, mapy satelitarne, np.: Google Maps, Google Earth, Roczniki Statystyczne. Umożliwić uczniom sprawdzanie wiedzy i umiejętności bazując na pracy w parach (wzajemne zadawanie pytań, udzielanie odpowiedzi oraz formułowanie informacji zwrotnej) w oparciu o materiały źródłowe. W dziale tym należy poświęcić dużo uwagi na interpretację różnych typów map oraz przykłady jej zastosowania, analizę danych statystycznych, interpretację danych liczbowych w postaci wykresów, tabel, tworzenie diagramów, analizę wykorzystania geographic information system (GIS). Oprzeć się na mapach satelitarnych, np.: Google Earth wskazując szerokie możliwości interpretacji. „Przenieść” uczniów do miejsc odległych, na przykład do Paryża (analizamiasta z lotu ptaka, albo z pozycji 3D) lub zobaczyć szczyty Alp z perspektywy wspinającego się alpinisty bądź z pozycji samego zdobywcy szczytów. W odniesieniu do tych informacji porównanie danych z mapą fizyczną Europy.

W realizacji zagadnień znajdujących się w tym dziale zaleca się przeprowadzenie **zajęć terenowych**, by praktycznie zastosować mapy topograficzne, GPS itp. Zadaniem nauczyciela jest skrupulatne przemyślenie i przygotowanie stanowisk dla zespołów. Każdy z nich powinien otrzymać kartę pracy wraz z instrukcją do zadań. Uczniowie powinni mieć do opracowania polecenia w oparciu o mapę topograficzną, kompasy, GPS. W trakcie zajęć terenowych powinni zgromadzić informacje dotyczące na przykład form terenu (poprzez wykonanie zdjęć), dokonać krótkiego opisu cech charakterystycznych środowiska geograficznego, usytuowania elementów geograficznych biorąc pod uwagę kierunki świata, pobrać próbki gleb, wykonać zdjęcia dominującej roślinności. Wyszukanie na przykład występujących na danym terenie gładów narzutowych (wykonanie zdjęć). Zebranie okazów skał. Na zajęciach terenowych warto wykorzystać gnomon do pomiaru wysokości Słońca. Uczniowie na podstawie wszystkich zebranych danych, własnych obserwacji na zajęciach terenowych oraz materiałów źródłowych powinni stworzyć projekt w oparciu o wskazane przedmioty badań. Praca ta powinna być kontynuacją pracy w danych grupach. Projekt może mieć różne formy: prezentacje multimedialne, albumy, postery.

Dział: II. Ziemia we Wszechświecie (3h)

Proponowane tematy lekcji

1. Ziemia naszą planetą. Co dzieje się poza nią?
2. Ruchy Ziemi i ich następstwa
3. Czy Wszechświat skrywa jakąś tajemnicę?

Cele sformułowane w języku ucznia

- zapoznasz się z kształtem i wymiarami Ziemi;
- nauczysz się opisywać budowę Układu Słonecznego;
- nauczysz się wymieniać cechy różniące Ziemię od innych planet;
- dowiesz się, na czym polega ruch obiegowy Ziemi;
- zapoznasz się z następstwami ruchu obiegowego Ziemi;
- poznasz zjawisko dnia i nocy polarnej; zapoznasz się z ruchem obrotowym Ziemi;
- nauczysz się wskazywać związek między kierunkiem obrotu Ziemi a występowaniem dnia i nocy;
- poznasz najważniejsze geograficzne następstwa ruchu obrotowego;
- poznasz wpływ siły Coriolisa na kierunek ruchu ciał na półkuli północnej i południowej;
- poznasz budowę Wszechświata;
- dowiesz się o możliwościach jego poznawania;

- poznasz współczesne badania kosmosu korzystając z różnych materiałów źródłowych, w tym Internetu;
- dowiesz się o potrzebie umieszczania sztucznych satelitów;
- nauczysz się korzystania z mapy nieba, analizowania zdjęć ciał niebieskich oraz nauczysz się wskazywania podstawowych gwiazdozbiorów na mapie nieba.

Wykraczające: nauczysz się interpretować odchylenie geoidy względem elipsoidy obrotowej; dowiesz się o istnieniu różnic pomiędzy równikowym a biegunowym promieniem Ziemi.

Treści nauczania z podstawy programowej: Ziemia we Wszechświecie: Ziemia jako planeta, następstwa ruchów Ziemi, ciała niebieskie, Układ Słoneczny, budowa Wszechświata.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) charakteryzuje Ziemię jako planetę Układu Słonecznego;
- 2) podaje cechy ruchów Ziemi i charakteryzuje ich następstwa, z uwzględnieniem siły Coriolisa;
- 3) przedstawia i porównuje ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny;
- 4) charakteryzuje budowę Wszechświata oraz stan jego poznania;
- 5) kształtuje wyobrażenie o ogromie i złożoności Wszechświata obserwując ciała niebieskie na zdjęciach i mapach kosmosu, prowadzi obserwacje gwiazdozbiorów nieba północnego, dostrzega piękno i harmonię Wszechświata oraz Ziemi widzianej z kosmosu.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu.

W realizacji zagadnień zaleca się wykorzystanie multimedialnych zasobów edukacyjnych w odniesieniu do tematu o Ziemi i Układzie Słonecznym www.youtube.com/watch?v=0f_gB3MQsjU, www.youtube.com/watch?v=KZzdwT4mZjk. Zaleca się również wykorzystać fragmenty filmów dotyczących ruchów Ziemi www.youtube.com/watch?v=rSiHUAAdVRNM, www.youtube.com/watch?v=NkJUfHEOFvc. Bardzo ciekawym rozwiązaniem przy realizacji tematów związanych z obserwacją ciał niebieskich i gwiazdozbiorów jest zastosowanie interaktywnej obrotowej mapy nieba online, która została przygotowana w celu sprawnego ustalenia konstelacji gwiazd na niebie w dowolnej porze w roku. Sugeruje się uruchomienie jej na tablicy interaktywnej.

Obracając mapę (myszką komputera) względem nieruchomego profilu horyzontu ustawiamy ją na odpowiedni dzień i godzinę obserwacji, i otrzymujemy wygląd

nocnego nieba. Ciekawie również można wykorzystać **interaktywną mapę nieba** <http://www.wykop.pl/ramka/3837423/interaktywna-mapa-nieba/>, z możliwością pobrania do PDF oraz wydrukowania.

Po realizacji tej tematyki **zaleca się wycieczkę do Planetarium** lub zorganizowanie **wycieczki na przykład „Noc z Gwiazdami”** (wyjazd 18.00 w miejsce, które będzie miało dobrą widoczność – z dala od dużych aglomeracji, przyjazd w godzinach nocnych).

Działu: III. Atmosfera (6h)

Proponowane tematy lekcji

1. Dlaczego klimat na Ziemi nie jest wszędzie taki sam?
2. Od czego zależy temperatura powietrza na Ziemi?
3. Dlaczego powietrze atmosferyczne znajduje się w ciągłym ruchu?
4. Czy można przewidzieć prognozę pogody?
5. Jaki klimat panuje w moim regionie?
6. Podróż po strefach klimatycznych kuli ziemskiej.

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz czynniki klimatotwórcze decydujące o zróżnicowaniu klimatu na Ziemi;
- poznasz czynniki wpływające na rozkład temperatury powietrza;
- poznasz przyczynę występowania różnych układów barycznych na Ziemi;
- dowiesz się jak przedstawia się mechanizm cyrkulacji atmosferycznej w strefie międzyzwrotnikowej, umiarkowanej i okołobiegunowej;
- poznasz rozkład opadów atmosferycznych na Ziemi;
- dowiesz się, na czym polega prognozowanie pogody;
- nauczysz się analizować mapy synoptyczne i zdjęcia satelitarne w celu przedstawienia aktualnego stanu pogody;
- poznasz przebieg roczny temperatur powietrza i opadów atmosferycznych własnego regionu korzystając z danych statystycznych;
- poznasz cechy klimatu miejsca, w którym mieszkasz;
- nauczysz się dokonywać porównań stref klimatycznych i typów klimatu;
- nauczysz się interpretować diagramy klimatyczne;
- dowiesz się o zmianach zachodzących w atmosferze, o ich przyczynach oraz skutkach.

Wykraczające: poznasz cechy charakterystyczne atmosfery; nauczysz się opisywać mechanizm powstawania chmur; nauczysz się rozpoznawania chmur piętra niskiego, średniego i wysokiego; dowiesz się o przyczynach powstawania opadów frontalnych, orograficznych i konwekcyjnych.

Treści z podstawy programowej

III. Atmosfera: czynniki klimatotwórcze, rozkład temperatury powietrza, ciśnienia atmosferycznego i opadów, ogólna cyrkulacja atmosferyczna, mapa synoptyczna, strefy klimatyczne i typy klimatów.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) przedstawia czynniki klimatotwórcze decydujące o zróżnicowaniu klimatu na Ziemi;
- 2) wyjaśnia rozkład temperatury powietrza i ciśnienia atmosferycznego na Ziemi;
- 3) wyjaśnia mechanizm cyrkulacji atmosferycznej i rozkład opadów atmosferycznych na Ziemi;
- 4) analizuje mapę synoptyczną i zdjęcia satelitarne w celu przedstawienia aktualnego stanu i prognozy pogody;
- 5) opisuje przebieg roczny temperatur powietrza i opadów atmosferycznych we własnym regionie oraz podaje cechy klimatu lokalnego miejsca zamieszkania;
- 6) porównuje strefy klimatyczne i typy klimatów na Ziemi;
- 7) przedstawia piękno, potęgę oraz dynamikę zmian zachodzących w atmosferze, wyjaśnia przyczyny tych zmian, ukazuje ich zagrożenia i skutki w formie prezentacji fotograficzno-opisowej.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Tematykę należy realizować w oparciu o pomoce dydaktyczne takie jak: mapa ogólnogeograficzna świata, atlasy geograficzne, dane statystyczne. Warto skorzystać z filmu edukacyjnego wprowadzającego w tajniki zagadnień atmosfery (wybierając tylko 3-minutowy fragment animacji) epodreczniki.pl/a/film/Db1BgiiRd. Przy realizacji zagadnień dotyczących analizy mapy synoptycznej zaleca się wykorzystanie różnych aplikacji pogodowych, np.: <http://mapy.meteo.pl/>, sat24.com/pl. Przy omawianiu stref klimatycznych zaleca się korzystanie z aplikacji Google Earth, w celu przeniesienia uczniów na obszary Ziemi odnoszące się do danej strefy. Należy realizować tematykę w oparciu o formę pracy zespołowej, bazując na metodzie, np.: mapa mentalna. Nauczyciel powinien przygotować obszary tematyczne na przykład na kolorowych paskach papieru, które powinny być wypracowane przez każdą grupę. Zaleca się przydział dwóch stref klimatycznych dla każdej grupy. Uczniowie korzystają z różnych źródeł, na przykład z podręcznika, atlasu geograficznego, zasobów internetu, czasopism geograficznych. Po wypracowaniu każda grupa prezentuje na forum klasy opracowaną mapę mentalną wraz z ustnym komentarzem. **Mapa**

mentalna powinna być w odniesieniu do wizualizacji pamięciowej. Jak najmniej treści, więcej haseł, znaków, symboli, prostych rysunków, które będą rozszerzane w trakcie wypowiedzi. Ważne jest, by ukierunkować uczniów na porównania dwóch stref wskazując podobieństwa i różnice. Natomiast analizując klimatogramy warto posiłkować się zasobami internetu, które wyświetlić należy na tablicy multimedialnej. Tematykę dotyczącą dynamiki zmian zachodzących w atmosferze, przyczyn zagrożeń i skutków rozpocząć od **uruchomienia na tablicy multimedialnej kalkulatora emisji, CO₂**, gdzie cała klasa analizuje wskaźniki i podaje wnioski. Zaleca się przy tym zagadnieniu pracę w grupach. Uczniowie opracowują treści w oparciu o różne materiały źródłowe i przedstawiają na forum klasy w formie prezentacji fotograficzno-opisowej.

Dział: IV. Hydrosfera (4h)

Proponowane tematy lekcji

1. Czy zasoby wodne na Ziemi są wystarczające?
2. Wpływ prądów morskich na gospodarkę i życie człowieka.
3. Co wpływa na rozmieszczenie rzek na świecie?
4. Czy w strefie gorącej mogą występować lodowce?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz zasoby wodne na Ziemi, rodzaje i wielkość;
- dowiesz się o zasobach wodnych w Twoim regionie;
- nabędziesz umiejętność omawiania cech fizykochemicznych wód morskich;
- dowiesz się, od czego zależy zasolenie wód morskich;
- o problemach zanieczyszczenia wód;
- poznasz mechanizm powstawania prądów morskich;
- nabędziesz umiejętność omawiania rozkładu prądów morskich na świecie;
- dowiesz się, jaki wpływ mają prądy morskie na życie i gospodarkę człowieka;
- dowiesz się o przyczynach zróżnicowania sieci rzecznej na świecie;
- nabędziesz umiejętność wskazywania na mapie największych rzek na świecie;
- poznasz proces powstawania lodowców;
- nabędziesz umiejętność wskazywania lodowców na mapie świata;
- dowiesz się jak wpływa zanikanie pokrywy lodowej na gospodarkę i życie ludności obszarów okołobiegunowych.

Wykraczające: poznasz typy mórz i nauczysz się wskazywać przykłady na mapie; poznasz podział rzek ze względu na ciągłość zasilania na rzeki stałe, okresowe

i epizodyczne i nabędziesz umiejętność wskazywania na mapie regionów, w których występują; poznasz przebieg wiecznego śniegu na kuli ziemskiej w różnych szerokościach geograficznych.

Treści z podstawy programowej

IV. Hydrosfera: zasoby wód na Ziemi, morza, prądy morskie, sieć rzeczna, lodowce.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wyjaśnia zróżnicowanie rodzajów i wielkości zasobów wód na Ziemi oraz we własnym regionie;
- 2) przedstawia cechy fizykochemiczne wód morskich oraz dostrzega problem ich zanieczyszczenia;
- 3) objaśnia mechanizm powstawania i układ powierzchniowych prądów morskich oraz ocenia ich wpływ na życie i gospodarkę człowieka;
- 4) wyjaśnia zróżnicowanie sieci rzecznej na Ziemi;
- 5) wyjaśnia proces powstawania lodowców i przedstawia ich występowanie na Ziemi;
- 6) przedstawia wpływ zanikania pokrywy lodowej w obszarach okołobiegunowych na gospodarkę, życie mieszkańców i ich tożsamość kulturową.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Na początku lekcji zastosować aplikację **Google Earth**. Kliknąć na np.: Ocean Spokojny, by uczniowie mogli odnieść się do jego ogromnej powierzchni i rozpocząć dyskusję na temat zasobów wodnych na kuli ziemskiej. Za pomocą mapy mentalnej uczniowie wypisują swoje skojarzenia. Nauczyciel czuwa nad poprawnością wypowiedzi. Następnie, korzystając z tej samej aplikacji, wskazuje morza i omawia ich położenie oraz określa ich typ. Przy treściach odnoszących się do zasobów wodnych regionu, w którym mieszka uczeń, warto posilić się **mapami cyfrowymi na przykład Google Maps**. Wskazane jest zrealizować tematykę w oparciu o formę pracy zespołowej. Przede wszystkim przy zagadnieniach związanych z prądami morskimi, z rzekami oraz lodowcami, gdzie oprócz podstawowych treści uczniowie muszą wykazać się argumentacją i oceną wpływu na życie oraz gospodarkę człowieka. Po wypracowaniu każda grupa prezentuje na forum klasy opracowany poster wraz z ustnym komentarzem.

Na podsumowanie działu propozycją jest **wykorzystanie gier dydaktycznych**. Mogą to być – w oparciu o narzędzia znajdujące się w aplikacji Learning Apps- na przykład dopasowanie w pary, krzyżówka, odgadnięcie gdzie to jest, grupowanie. Jest to metoda bardzo ceniona przez uczniów, służąca do podsumowania wiadomości

i umiejętności uczniów. Kolejną propozycją jest ewaluacja po każdej lekcji. Na przykład w oparciu o zdania podsumowujące zamykające (runda bez przymusu): „Dowiedziałem się, że...”, „Zaskoczyło mnie, że...”, „Dzisiaj nauczyłem się...”.

V. Litosfera (6h)

Proponowane tematy lekcji

1. Czy wewnątrz Ziemi ma wpływ na ruchy płyt litosfery?
- 2–3. Procesy endogeniczne kształtujące powierzchnię Ziemi.
- 4–5. Procesy egzogeniczne modelujące powierzchnię Ziemi.
6. Które skały budujące litosferę można wykorzystać w gospodarce?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Zapoznasz się z budową wnętrza Ziemi;
- poznasz związek budowy Ziemi z ruchem płyt litosfery;
- nabędziesz umiejętność wskazywania na mapie płyt litosfery;
- poznasz teorię tektoniki płyt litosfery;
- dowiesz się o genezie procesów endogenicznych;
- poznasz przyczyny powstania ruchów epejrogenicznych (łądotwórczych);
- poznasz przyczyny ruchów górotwórczych;
- dowiesz się, co to jest wulkanizm i plutonizm, nabędziesz umiejętność wskazywania na mapie rozmieszczenia wulkanów na świecie;
- poznasz skutki erupcji wulkanicznych;
- poznasz przyczyny powstawania trzęsień ziemi;
- poznasz rodzaje trzęsień ziemi ze względu na genezę;
- nauczysz się wskazywać na mapie obszary sejsmiczne na świecie;
- dowiesz się o skutkach trzęsień ziemi;
- poznasz główne procesy zewnętrzne modelujące powierzchnię Ziemi: erozję, transport, akumulację;
- nabędziesz wiedzę na temat skutków rzeźbotwórczej działalności rzek;
- nauczysz się omawiać niszczącą i budującą działalność wiatru;
- dowiesz się o niszczącej, transportującej i budującej działalności lodowców;
- poznasz przykłady form powstałych wskutek działalności lądolodów;
- dowiesz się o niszczącej i budującej działalności mórz;
- dowiesz się o wietrzeniu mechanicznym (fizycznym), wietrzeniu chemicznym i biologicznym;
- dowiesz się, co wpływa na intensywność wietrzenia;
- zapoznasz się ze skutkami wietrzenia;
- dowiesz się jak powstały skały magmowe, osadowe i metamorficzne;

- nauczysz się rozróżniać wybrane skały; dowiesz się o przykładach zastosowania skał w gospodarce.

Wykraczające: dowiesz się, jakiesą metody badań wnętrza Ziemi; poznasz ruchy górotwórcze w orogenezie kaledońskiej, hercyńskiej i alpejskiej oraz wskażesz na mapie przykłady łańcuchów górskich.

Treści nauczania z podstawy programowej:

Litosfera: związek budowy wnętrza Ziemi z tektoniką płyt litosfery, procesy wewnętrzne i zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi i ich skutki, skały.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wyjaśnia związek budowy wnętrza Ziemi z ruchem płyt litosfery i jego wpływ na genezę procesów endogenicznych;
- 2) wyjaśnia przebieg głównych procesów wewnętrznych prowadzących do urozmaicenia powierzchni Ziemi (ruchy epejrogeniczne, ruchy górotwórcze, wulkanizm, plutonizm, trzęsienia ziemi);
- 3) charakteryzuje główne procesy zewnętrzne modelujące powierzchnię Ziemi (erozja, transport, akumulacja) oraz skutki rzeźbotwórczej działalności rzek, wiatru, lodowców, lądolodu i mórz oraz wietrzenia;
- 4) rozpoznaje wybrane rodzaje skał oraz przedstawia ich gospodarcze zastosowanie.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Przy realizacji tematów z tego działu zaleca się wykorzystanie animacji, filmów edukacyjnych, schematów, fotografii, rysunków dla lepszego zrozumienia omawianych zagadnień. Warto skorzystać z zasobów cyfrowych na przykład: epodreczniki.pl/a/budowa-wnetrza-ziemi/DukJHt3jT, przy budowie wnętrza Ziemi, <https://www.wykop.pl/link/1326705/animacja-srodka-ziemi/strona/2>, <http://scholaris.pl/resources/run/id/70752>.

Przy realizacji tematyki o wulkanach i trzęsieniach ziemi www.youtube.com/watch?v=12zYcFWeWz4, www.youtube.com/watch?v=iKuCkxSZXr8, przy lodowcach i lądolodach <http://scholaris.pl/resources/run/id/105281>. Warto urozmaicić lekcję sięgając po **metodę lekcji odwróconej**, w której uczniowie najpierw w swoich domach zapoznają się z nowymi treściami, a w szkole pogłębiają i utrwalają swoją wiedzę, ćwiczą umiejętności, rozwiązują problemy z wykorzystaniem wiedzy nauczyciela. Dobrze wpływa odwołanie uczniów do zasobów, z których powinni się zapoznać, np.: podanie linków do filmów, artykułów itp. Kolejną propozycją jest **praca w zespołach** przy realizacji tematu dotyczącego skutków rzeźbotwórczej działalności rzek, wiatru, lodowców, lądolodu, mórz oraz wietrzenia. Każda grupa powinna opracować inne zagadnienie, posługując się różnorodnymi zasobami,

w tym z Internetu. Może być opracowana za pomocą **posteru**. Warto poświęcić dwie godziny lekcyjne na tę tematykę. Należy pamiętać o zabezpieczeniu czasu na prezentacje uczniowskie. Warto zaszykalizować, by na posterze były hasła naprowadzające do zagadnień, a większość treści była dopowiedziana przez samych uczniów. Lekcję powtórzeniową z całego działu proponuję przygotować wykorzystując nowoczesną technologię. Propozycja jest w odniesieniu **do aplikacji quizz.com**. Uczniowie dobrani w pary odpowiadają na pytania zawarte w quizie, mają odpowiedni czas na analizę pytań i wskazanie odpowiedzi.

Innowacyjnością w programie jest propozycja pracy klasowej w nowej odsłonie, w oparciu o nowoczesną technologię. Nauczyciel opracowuje test na stronie Quizz.com, a uczniowie po zalogowaniu się na stronę, indywidualnie rozwiązują test przy użyciu smartfonów. Pytania są przez system tak wygenerowane, że każdy uczeń rozwiązując test, ma inną kolejność zadań. Zaletą takiej pracy klasowej jest natychmiastowa informacja zwrotna o wszystkich zadaniach wykonanych przez uczniów. Dzięki temu można na koniec lekcji przeanalizować wszystkie odpowiedzi uczestników. Nie tylko zdobyte punkty, przy każdym zadaniu, ale również, które okazały się najtrudniejsze, oraz te, które były wykonane prawidłowo przez wszystkich.

VI. Pedosfera i biosfera (3h)

Proponowane tematy lekcji

1. Jak powstaje gleba?
2. Co miało wpływ na rozmieszczenie gleb na świecie?
3. Sieć powiązań między klimatem, glebą a formacją roślinną.

Cele sformułowane w języku ucznia:

- Dowiesz się, co to jest gleba; poznasz czynniki glebotwórcze;
- poznasz główne procesy glebotwórcze;
- dowiesz się, jakie czynniki miały wpływ na kształtowanie się gleby w miejscu, w którym zlokalizowana jest szkoła;
- dowiesz się, jaki typ gleby występuje w twoim regionie;
- poznasz gleby strefowe i niestrefowe;
- nabędziesz umiejętność wskazywania na mapie rozmieszczenia gleb na świecie;
- poznasz cechy głównych typów gleb;
- dowiesz się, w jaki sposób klimat wpływa na gleby oraz na formacje roślinne;
- poznasz strefy roślinne na świecie;
- nabędziesz umiejętność wskazywania formacji roślinnych na mapie świata.

Wykraczające: poznasz różnice i podobieństwa profili wybranych typów gleb; poznasz strefy roślinne, ich klimat, charakterystyczną roślinność oraz gleby; poznasz gleby i formacje roślinne w swoim regionie.

Treści nauczania z podstawy programowej

Pedosfera i biosfera: procesy glebotwórcze, typy gleb, strefowość i piętrowość gleb oraz roślinności.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) przedstawia czynniki i przebieg głównych procesów glebotwórczych, w tym zachodzących na obszarze, na którym zlokalizowana jest szkoła;
- 2) wyróżnia cechy głównych typów gleb strefowych i niestrefowych, wyjaśnia ich rozmieszczenie na Ziemi;
- 3) identyfikuje czynniki wpływające na piętrowe zróżnicowanie roślinności na Ziemi;
- 4) wyjaśnia zależności między klimatem, występowaniem typów gleb i formacji roślinnych w układzie strefowym.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Praca w oparciu o mapę ogólnogeograficzną świata, atlasy geograficzne, zasoby Internetu, schematy profili glebowych. Przy analizie profili glebowych warto przygotować ćwiczenie interaktywne polegające na dopasowaniu danego profilu glebowego – rysunku i nazwy gleby korzystając **z aplikacji, na przykład learning Apps**. Zaleca się pracę zespołową w realizacji tematu Sieć powiązań między klimatem, glebą a formacją roślinną. Grupy losują daną strefę bądź strefy roślinne i opracowują **mapę mentalną** w odniesieniu do klimatu, roślinności, gleb. Korzystają z różnych materiałów źródłowych, w tym z Internetu. Przy prezentacji wyników posługują się **aplikacją Google Earth** oraz mapą fizyczną świata w celu wskazania miejsca występowania tych stref. Na podsumowanie działu propozycją jest wykorzystanie gry dydaktycznej w oparciu o narzędzia znajdujące się w **aplikacji create.Kahoot.it**. Zastosować ją w pracy zespołowej z wybraniem lidera grupy, który po dyskusji z członkami zespołu będzie wskazywał na smartfonie (tablecie, czy komputerze) właściwą odpowiedź. Jest to ciekawa metoda bardzo ceniona przez uczniów, służąca do podsumowania wiadomości i umiejętności uczniów. Kolejną propozycją jest ewaluacja po każdej lekcji. Ciekawie sprawdza się **metoda świateł drogowych**.

Klasa II

Dział: VII Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społ.-gosp. świata (7h)

Proponowane tematy lekcji

1. Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego na świecie.
2. W jaki sposób kolonializm wpłynął na współczesny podział polityczny świata?
3. Czy organizacje integracyjne są potrzebne na świecie?
- 4–5. Konflikty zbrojne na świecie.
6. Czy media mogą wpłynąć na społeczny odbiór przyczyn i skutków konfliktów na świecie?
7. W jaki sposób można określić rozwój społeczno-gospodarczy na świecie?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz przyczyny nierówności na świecie;
- poznasz zjawisko marginalizacji krajów ubogich;
- dowiesz się, które państwa na świecie mają najwyższy i najniższy rozwój społeczno-gospodarczy;
- wskażesz na mapie obszary na świecie, które były obszarami kolonialnymi krajów europejskich w połowie XX wieku;
- poznasz przyczyny rozpadu kolonialnego;
- dowiesz się jaki wpływ miał kolonializm na współczesny podział polityczny świata;
- poznasz zróżnicowanie struktur ludnościowych, migracje ludności, występowanie konfliktów zbrojnych i dysproporcje w rozwoju państw na świecie;
- dowiesz się, jakie są przyczyny występowania działań integracyjnych;
- poznasz cele i kierunki działań ONZ;
- dowiesz się o pozytywnych i negatywnych skutkach integracji politycznej i gospodarczej na świecie;
- dowiesz się, jakie organizacje budują wspólny rynek gospodarczy i jaki jest ich cel;
- dowiesz się, jakie są płaszczyzny wsparcia z budżetu Unii Europejskiej;
- poznasz korzyści z integracji europejskiej;
- dowiesz się o przyczynach powstawania konfliktów zbrojnych;
- nauczysz się omawiać konflikty zbrojne w Europie, Azji i Afryce;
- poznasz na mapie miejsca największych konfliktów zbrojnych;
- dowiesz się czym charakteryzuje się terroryzm;
- zapoznasz się z największymi atakami terrorystycznymi w XXI wieku;
- nauczysz się podejmować dyskusję na temat wpływu mediów na społeczny odbiór przyczyn i skutków konfliktów na świecie;
- poznasz, co określa wskaźnik HDI – wskaźnik rozwoju społecznego oraz wskaźnik HPI;

- nauczysz się rozpoznawać państwa na mapie świata mające najwyższy i najniższy wskaźnik PKB;
- nauczysz się rozpoznawać na mapie świata państwa mające najwyższy i najniższy wskaźnik HDI oraz wskaźnik HPI;
- nauczysz się porównywać strukturę PKB państw znajdujących się na różnym poziomie rozwoju gospodarczego;
- nabędziesz umiejętność oceniania struktury PKB Polski na tle innych krajów.

Wykraczające: poznasz etapy integracji europejskiej; nauczysz się wskazywać państwa członkowskie Unii Europejskiej na mapie Europy.

Treści nauczania z podstawy programowej

VII. Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata: mapa podziału politycznego, system kolonialny i jego rozpad, procesy integracyjne i dezintegracyjne na świecie, konflikty zbrojne i terroryzm, podstawowe wskaźniki rozwoju.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) posługuje się mapą podziału politycznego świata do analizy procesów społeczno-ekonomicznych;
- 2) wskazuje na mapie obszary kolonialne krajów europejskich w połowie XX w. i podaje przyczyny rozpadu systemu kolonialnego;
- 3) dyskutuje na temat wpływu kolonializmu i jego rozpadu na współczesny podział polityczny świata, zróżnicowanie struktur ludnościowych, migracje ludności, występowanie konfliktów zbrojnych i dysproporcje w rozwoju państw;
- 4) przedstawia przyczyny oraz pozytywne i negatywne skutki integracji politycznej i gospodarczej na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej oraz procesów dezintegracyjnych na wybranych przykładach;
- 5) wskazuje na mapie miejsca ważniejszych konfliktów zbrojnych i podaje przykłady aktów terrorystycznych w wybranych regionach świata w XXI w.;
- 6) dyskutuje na temat wpływu mediów na społeczny odbiór przyczyn i skutków konfliktów na świecie na wybranych przykładach;
- 7) analizuje zróżnicowanie przestrzenne państw świata według wskaźników rozwoju – PKB na jednego mieszkańca, Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI), Wskaźnika Ubóstwa Społecznego (HPI);
- 8) porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnym poziomie rozwoju gospodarczego oraz ocenia strukturę PKB Polski na tle innych krajów.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

W dziale tym większość zagadnień powinno być realizowanych w formie pracy zespołowej z zastosowaniem **metod problemowych**.

Przykłady zagadnień problemowych i propozycje metod: Przyczyny i skutki rozpadu kolonialnego – **metoda rybiego szkieletu**. Dlaczego na świecie występują konflikty zbrojne? – **metoda 5Q**. Przyczyny i skutki integracji politycznej i gospodarczej na świecie – **metaplan**.

Bardzo wartościową metodą jest **debatą oksfordzką**, która ma ustalony wcześniej przebieg. Celem jej jest dyskusja nad tezą, przy czym osoby debatujące to przeciwnicy oraz jej obrońcy. O tym, po której stronie mają się opowiedzieć, dowiadują się odpowiednio wcześniej, żeby mogli się przygotować. Przykładowe zagadnienie do tej metody: Wpływ mediów na społeczny odbiór przyczyn i skutków konfliktów na świecie. Na podsumowanie działu zastosować narzędzia ICT, na przykład wielonarzędziową aplikację Learning Apps. Opracować **interaktywną krzyżówkę** obejmującą zagadnienia z całego działu, która pozwoli na utrwalenie wiadomości uczniów. Krzyżówka powinna być wyświetlona na tablicy multimedialnej i rozwiązywana przez wszystkich chętnych. Posłużyć się również techniką **zdań niedokończonych** w odniesieniu do całego działu, przygotowanych przez nauczyciela.

Dział: VIII. Przemiany struktur demograficznych i społ. oraz procesy osadnicze (13 h)

Proponowane tematy lekcji

- 1–2. Co wpływa na koncentrację ludności na świecie?
3. Dlaczego liczba ludności na świecie wzrasta?
4. Etapy rozwoju demograficznego.
5. Cechy demograficzne społeczeństw na świecie.
- 6–7. Dlaczego na świecie ludzie migrują?
- 8–9. Czym ludzie różnią się od siebie?
10. Czy kręgi kulturowe mają wpływ na rozwój regionów?
11. Sieć osadnicza.
12. Megamiasta szansą czy zagrożeniem?
13. Co wpływa na rozwój obszarów wiejskich?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz obszary na świecie mające dużą koncentrację ludności;
- dowiesz się, które obszary mają małą gęstość zaludnienia;
- poznasz czynniki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze, które mają wpływ na rozmieszczenie ludności na świecie;
- dowiesz się na temat zmian ludności na świecie; dowiesz się, które czynniki warunkują wzrost liczby ludności;

- poznasz przestrzenne zróżnicowanie wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego;
- dowiesz się, co oznacza termin przejście demograficzne;
- poznasz etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach wybranych krajów świata;
- dowiesz się, czym jest eksplozja demograficzna;
- ocenisz konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;
- dowiesz się o społeczno-kulturowych uwarunkowaniach zróżnicowania modelu rodziny i poziomu dzietności w różnych regionach świata;
- omówisz przyczyny i konsekwencje procesu starzenia się ludności oraz jego zróżnicowania na świecie;
- poznasz pojęcie migracja;
- dowiesz się, jakie są główne kierunki i przyczyny migracji ludności na świecie;
- poznasz skutki pozytywne i negatywne wielkich ruchów migracyjnych dla społeczeństw i gospodarki wybranych państw świata, przykładowych krajów Europy, w tym Polski;
- poznasz różnicę między uchodźstwem a migracją ekonomiczną;
- poznasz problemy uchodźców, w tym dzieci, na wybranych przykładach z Europy i innych regionów świata;
- poznasz strukturę narodowościową ludności świata i Polski oraz zróżnicowanie etniczne w wybranych regionach świata;
- dowiesz się o zróżnicowaniu religijnym ludności świata i Polski;
- poznasz wpływ religii na życie społeczne i gospodarkę;
- poznasz główne kręgi kulturowe; zapoznasz się z wartościami wyznawanymi przez ich społeczności oraz poznasz wkład w dziedzictwo kulturowe ludzkości;
- poznasz zróżnicowanie poziomu rozwoju sieci osadniczej na świecie;
- nauczysz się wiązać rozwój sieci osadniczej ze środowiskiem przyrodniczym i kulturowym oraz etapem rozwoju gospodarczego;
- poznasz główne przyczyny i skutki pozytywne i negatywne urbanizacji;
- poznasz typy zespołów miejskich;
- nauczysz się analizować zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji na świecie i w Polsce;
- poznasz główne czynniki rozwoju obszarów wiejskich na świecie oraz dowiesz się o przyczynach depopulacji niektórych wsi w Polsce;
- nauczysz się wykorzystywać mapy cyfrowe do analizy sieci osadniczej wybranych regionów świata.

Wykraczające: dowiesz się jak obliczać przyrost naturalny; dowiesz się, co to jest współczynnik feminizacji i maskulinizacji, nauczysz się analizować piramidę wieku i płci; poznasz płaszczyzny urbanizacji na świecie.

Treści nauczania z podstawy programowej

Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, rozwój obszarów wiejskich.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wskazuje obszary koncentracji ludności i małej gęstości zaludnienia oraz określa czynniki i prawidłowości w zakresie rozmieszczenia ludności świata;
- 2) analizuje i wyjaśnia zmiany liczby ludności świata oraz przestrzenne zróżnicowanie wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego;
- 3) opisuje etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach wybranych krajów świata oraz ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;
- 4) rozumie społeczno-kulturowe uwarunkowania zróżnicowania modelu rodziny i poziomu dzietności w różnych regionach świata;
- 5) omawia przyczyny i konsekwencje procesu starzenia się ludności oraz jego zróżnicowania na świecie;
- 6) charakteryzuje główne kierunki i przyczyny migracji ludności na świecie;
- 7) dyskutuje na temat skutków wielkich ruchów migracyjnych dla społeczeństw i gospodarki wybranych państw świata, ze szczególnym uwzględnieniem krajów Europy, w tym Polski;
- 8) odróżnia uchodźstwo od migracji ekonomicznej oraz opisuje problemy uchodźców, w tym dzieci, na wybranych przykładach z Europy i innych regionów świata;
- 9) charakteryzuje strukturę narodowościową ludności świata i Polski oraz zróżnicowanie etniczne w wybranych regionach świata;
- 10) charakteryzuje zróżnicowanie religijne ludności świata i Polski oraz wpływ religii na życie społeczne i gospodarkę;
- 11) wyróżnia główne kręgi kulturowe, przedstawia wartości wyznawane przez ich społeczności oraz wkład w dziedzictwo kulturowe ludzkości;
- 12) charakteryzuje zróżnicowanie poziomu rozwoju sieci osadniczej na świecie, wiążąc go ze środowiskiem przyrodniczym i kulturowym oraz etapem rozwoju gospodarczego;
- 13) określa główne przyczyny i skutki urbanizacji oraz analizuje zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji na świecie i w Polsce;
- 14) identyfikuje główne czynniki rozwoju obszarów wiejskich na świecie oraz wyjaśnia przyczyny depopulacji niektórych wsi w Polsce;
- 15) korzysta z map cyfrowych dostępnych w internecie w analizie sieci osadniczej wybranych regionów świata.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

W realizacji zagadnień z tego działu zaleca się korzystanie z map, schematów, tabel znajdujących się w epodreczniku (epodreczniki.pl/a/rozmieszczenie-ludnosci-na-swiecie/D79K1uoee). Dla wzmocnienia przekazu skorzystać z prezentacji znajdującej się w zasobach scholaris <http://scholaris.pl/zasob/105495>. Treści z tego działu powinny opierać się na praktycznym wykorzystaniu pomocy dydaktycznych takich jak mapa fizyczna świata, atlasy geograficzne, Roczniki Statystyczne, zasoby internetu, artykuły z czasopism geograficznych. Urozmaicać zajęcia, a jednocześnie kształtować kompetencje cyfrowe poprzez korzystanie z map cyfrowych takich jak Google Earth, Google Maps, na przykład przy realizacji zagadnień związanych z urbanizacją, siecią osadniczą czy rozmieszczeniem ludności.

W realizacji zagadnień tego działu zasadne jest **zastosowanie metody badawczej IBSE**

(InquiryBased Science Education). Polega ona na dochodzeniu do wiedzy i rozumowaniu naukowym. Uczniowie prowadzą dochodzenie naukowe poprzez formułowanie pytań, problemów badawczych, szukanie rozwiązań, krytyczne myślenie, poszukiwanie odpowiedzi na stawiane pytania. Metoda ma na celu kształtowanie postaw i kompetencji badawczych uczniów oraz wspieranie ich w samodzielności oraz **umiejętności pracy w grupie**. Proponowane zagadnienia do tej metody: Dlaczego liczba ludności na świecie wzrasta?, Przyczyny migracji ludności na świecie.

Kolejną propozycją **jest praca metodą PBL (Problem-Based Learning)**, w której nauka oparta na problemie jest jedną ze sprawdzonych metod konstruktywnej pedagogiki. Podczas stosowania tej metody uczniowie zaczynają od zbadania i interpretacji określonego problemu. Następnie członkowie grupy uczniowskiej gromadzą i organizują informacje związane z zagadnieniem. Grupa wspólnie dochodzi do wniosku (który może być zarówno błędny jak i prawidłowy), starając się osiągnąć kompromis. Każda grupa przedstawia opracowany problem, który zostaje poddany dyskusji i ocenie przez cały zespół klasowy. Proponowane tematy do tej metody: Czy kręgi kulturowe mają wpływ na rozwój regionów?

Propozycją jest również zastosowanie **metody problemowej drzewko decyzyjne** do analizy problemu Megamiasta szansą, czy zagrożeniem? Na powtórzenie działu zaleca się wykorzystać również ćwiczenia z e-podrecznika, które można wyświetlić na ekranie multimedialnym i wspólnie z całym zespołem klasowym przeanalizować rozwiązanie. epodreczniki.pl/a/rozmieszczenie-ludnosci-na-swiecie/D79K1uoee.

Dział: IX. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej (5h)

Proponowane tematy lekcji

1. Czy rozwój cywilizacyjny ma wpływ na zamianę roli sektorów gospodarki?
2. Różne wymiary globalizacji.
3. Dlaczego USA, Niemcy oraz Chiny są handlowymi potęgami gospodarczymi?
4. Handel zagraniczny w Polsce.
5. Gospodarka oparta na wiedzy, innowacyjność i rynek pracy.

Cele sformułowane w języku ucznia. Uczeń:

- Poznasz przyczyny i dowiesz się o prawidłowościach w zakresie zmiany roli sektorów gospodarki (rolnictwa, przemysłu i usług) w rozwoju cywilizacyjnym dla wybranych krajów świata, w tym Polski;
- na mapie wskażesz państwa, które mają najwyższy i najniższy udział usług w tworzeniu PKB;
- poznasz przejawy procesów globalizacji w aspekcie gospodarczym, społecznym i politycznym oraz skutki tego procesu dla Polski;
- poznasz zalety i wady globalizacji; nauczysz się analizować strukturę i kierunki międzynarodowej wymiany towarowej; poznasz największych eksporterów i importerów na świecie;
- nauczysz się dokonywać ocen miejsc i struktury handlu zagranicznego Polski oraz poznasz potrzebę przestrzegania zasad sprawiedliwego handlu;
- poznasz główne cechy gospodarki opartej na wiedzy oraz czynniki wpływające na jej innowacyjność i rozwój w Polsce oraz innych krajach świata;
- dowiesz się o znaczeniu kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarczym;
- poznasz przejawy i skutki kształtowania się społeczeństwa informacyjnego.

Wykraczające: poznasz etapy i warunki rozwoju sektora usług; dowiesz się o roli łączności i mediów w procesach globalizacji.

Treści z podstawy programowej:

IX. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej: rola poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju cywilizacyjnym, procesy globalizacji, współpraca międzynarodowa, gospodarka oparta na wiedzy, społeczeństwo informacyjne.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny i formułuje twierdzenia o prawidłowościach w zakresie zmiany roli sektorów gospodarki (rolnictwa, przemysłu i usług) w rozwoju cywilizacyjnym dla wybranych krajów świata, w tym Polski;

- 2) charakteryzuje przejawy procesów globalizacji w aspekcie gospodarczym, społecznym i politycznym, dyskutuje na temat skutków tego procesu dla Polski i podaje ich przykłady na podstawie własnych obserwacji;
- 3) analizuje strukturę i kierunki międzynarodowej wymiany towarowej, ocenia miejsce i strukturę handlu zagranicznego Polski oraz uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad sprawiedliwego handlu;
- 4) charakteryzuje główne cechy gospodarki opartej na wiedzy i czynniki wpływające na jej innowacyjność i rozwój w Polsce oraz innych krajach świata;
- 5) wykazuje znaczenie kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarczym;
- 6) dyskutuje na temat przejawów i skutków kształtowania się społeczeństwa informacyjnego.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

W dziale tym znajdują się zagadnienia ukazujące związki i zależności poszczególnych zjawisk, procesów i problemów społeczno-gospodarczych, dlatego też zaleca się formę pracy zespołowej w odniesieniu do różnych metod problemowych. Proponuje się wykorzystanie **metody lekcji odwróconej** na przykład przy tematach: Różne wymiary globalizacji; Gospodarka oparta na wiedzy, innowacyjność i rynek pracy. Metoda ta polega na zmianie koncepcji lekcji: uczniowie najpierw w swoich domach zapoznają się z nowymi treściami, a w szkole pogłębiają i utrwalają swoją wiedzę, ćwiczą umiejętności, rozwiązują problemy z wykorzystaniem wiedzy nauczyciela. Aby metoda była skuteczna, nauczyciel musi najpierw wyszukać lub przygotować różnorodne materiały dydaktyczne dotyczące danej lekcji i udostępnić je uczniom w sieci. Mogą to być filmiki, animacje, artykuły, prezentacje, ciekawe strony internetowe, aplikacje itp. Uczniowie, po zapoznaniu się z zasobami multimedialnymi, powinni wykonać notatki, odpowiedzieć na postawione pytania oraz wykonać ćwiczenia. W szkole warto zacząć lekcję od krótkiego omówienia wykonanej przez uczniów pracy. Następnie uczniowie pracują w grupach w oparciu o treści poznane w domu. Wykonują zadania utrwalające i poszerzające wiedzę w obrębie tematu. Grupy pracują w swoim tempie, posiłkują się materiałami multimedialnymi, odtwarzając je za pomocą smartfonów. Zaleca się korzystanie z map, schematów, tabel i zdjęć **na stronie e-podręcznika** epodreczniki.pl/a/globalizacja/DcRTcRaI, wyświetlając je na tablicy multimedialnej.

Ciekawą propozycją jest również **WebQuest**, który jest odpowiednią metodą do realizacji projektu z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Nauczyciel, aby mógł oprzeć się na tej metodzie, musi założyć stronę internetową zawierającą szablony potrzebny do przedstawiania zadań i oczekiwań wobec uczniów. Proponowana tematyka do tej metody: Czy rozwój cywilizacyjny ma wpływ na zmianę roli sektorów gospodarki?

Dział: X. Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo (5h)

Proponowane tematy lekcji

1. Czynniki decydujące o rozwoju rolnictwa.
- 2–3. Czy na całym świecie można uprawiać ryż?
4. Jakie wartości skrywają lasy?
5. Rozwój rybołówstwa na świecie.

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa na świecie;
- nauczysz się porównywać strukturę użytków rolnych w Polsce z wybranymi krajami świata; dowiesz się, jaki jest zasięg geograficzny głównych upraw i chowu zwierząt na świecie;
- poznasz zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości na świecie i w Polsce, poznasz wielorakie wartości lasu oraz nauczysz się uzasadniać konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi zgodnie z zasadami zrównoważonej gospodarki leśnej i ochrony przyrody;
- poznasz znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze lasów;
- poznasz rozmieszczenie głównych łowisk oraz potrafisz dyskutować na temat możliwości wykorzystania zasobów biologicznych morza i wód śródlądowych, rozwoju akwakultury w kontekście zachowania równowagi ekosystemów wodnych.

Treści z podstawy programowej.

Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo: czynniki rozwoju rolnictwa, struktura użytków rolnych, obszary upraw i chów zwierząt, zrównoważona gospodarka leśna, rybactwo (morskie i śródlądowe, akwakultura).

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa na świecie;
- 2) porównuje strukturę użytków rolnych w Polsce z wybranymi krajami świata;
- 3) wyjaśnia zasięg geograficzny głównych upraw i chowu zwierząt na świecie;
- 4) wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości na świecie i w Polsce, przedstawia wielorakie wartości lasu oraz uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi zgodnie z zasadami zrównoważonej gospodarki leśnej i ochrony przyrody;
- 5) wykazuje znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze lasów;
- 6) wyjaśnia rozmieszczenie głównych łowisk oraz dyskutuje na temat możliwości wykorzystania zasobów biologicznych morza i wód śródlądowych, rozwoju akwakultury w kontekście zachowania równowagi ekosystemów wodnych.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Treści zwarte w tym dziale dają szerokie możliwości konstruktywistycznego uczenia się. Uczniowie poprzez analizę, syntezę, ewaluację będą dochodzić do własnych wniosków i zdobywać wiedzę. Należy zatem bazować na formach pracy w grupach oraz stosować metody problemowe takie jak **Metoda 5 Q albo rybi szkielet**. Zaleca się przy realizacji zagadnień: konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi; możliwości wykorzystania zasobów biologicznych morza i wód śródlądowych. Nauczyciel powinien urozmaicać lekcje poprzez zasoby multimedialne, m.in. epodreczniki.pl/a/zroznicowanie-rozmieszczenia-upraw-na-swiecie/D16WP8IIG. Przy omawianiu zasięgów zaleca się wykorzystanie map cyfrowych. Lekcję podsumowującą warto zorganizować w sali informatycznej, w której uczniowie - pracując w parach, korzystając z komputerów i aplikacji LearningApps - opracują krzyżówki w oparciu o treści z rolnictwa, leśnictwa i rybactwa. Narzędzia cyfrowe pozwolą na szybkie utworzenie krzyżówek i jednocześnie sprawdzenie wiedzy innych uczniów.

Dział: XI. Przemysł (7h)

Proponowane tematy

1. Co decyduje o lokalizacji przemysłu na świecie?
2. Przemysł tradycyjny a przemysł wysokiej technologii.
3. Procesy industrializacyjne i reindustrializacyjne na świecie i w Polsce.
- 4–5. Co wpływa na zmiany w bilansie energetycznym świata?
6. Czy odnawialne czy nieodnawialne źródła energii?
7. Za czy przeciw energetyce jądrowej?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Dowiesz się, jakie czynniki decydują o lokalizacji przemysłu, poznasz rozmieszczenie najważniejszych okręgów przemysłowych na świecie;
- nauczysz się wskazywać cechy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii;
- poznasz przebieg i konsekwencje procesów deindustrializacji w wybranych państwach świata; nauczysz się uzasadniać rolę procesów reindustrializacji na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem Europy i Polski;
- poznasz rodzaje źródeł energii; dowiesz się, co to jest bilans energetyczny;
- poznasz zmiany w bilansie energetycznym świata; nauczysz się porównywać strukturę produkcji energii w Polsce ze strukturą w innych krajach w obszarze bezpieczeństwa energetycznego;
- nauczysz się dokonywać oceny stanu i zmian bilansu energetycznego świata i Polski;
- poznasz skutki rosnącego zapotrzebowania na energię;

- dowiesz się, jaki ma wpływ na środowisko geograficzne oraz nauczysz się uzasadnić konieczność podejmowania działań na rzecz ograniczania tempa wzrostu zużycia energii;
- poznasz pozytywne i negatywne skutki stosowania odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii;
- poznasz wykorzystanie energetyki jądrowej na świecie, dowiesz się o problemach związanych z jej rozwojem oraz dowiesz się o potrzebach społecznej debaty nad decyzją o wykorzystaniu jej w Polsce.

Wykraczające: dowiesz się, jakie czynniki decydują o lokalizacji przemysłu zaawansowanych technologii, poznasz bariery ograniczające tempo wzrostu znaczenia alternatywnych źródeł energii w bilansie energetycznym; poznasz największych producentów energii elektrycznej.

Treści nauczania z podstawy programowej

XI. Przemysł: czynniki lokalizacji, przemysł tradycyjny i zaawansowanych technologii, deindustrializacja i reindustrializacja, struktura produkcji energii i bilans energetyczny, zmiany wykorzystania poszczególnych źródeł energii, dylematy rozwoju energetyki jądrowej.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wyjaśnia zmieniającą się rolę czynników lokalizacji przemysłu oraz ich wpływ na rozmieszczenie i rozwój wybranych jego działów;
- 2) porównuje cechy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii oraz analizuje gospodarcze i społeczne skutki rozwoju nowoczesnego przemysłu;
- 3) analizuje przebieg i konsekwencje procesów deindustrializacji w wybranych państwach świata oraz uzasadnia rolę procesów reindustrializacji na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem Europy i Polski;
- 4) charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii, z uwzględnieniem podziału na źródła odnawialne i nieodnawialne oraz porównuje strukturę produkcji energii w Polsce ze strukturą w innych krajach w kontekście bezpieczeństwa energetycznego;
- 5) ocenia stan i zmiany bilansu energetycznego świata i Polski, przedstawia skutki rosnącego zapotrzebowania na energię, jego wpływ na środowisko geograficzne oraz uzasadnia konieczność podejmowania działań na rzecz ograniczania tempa wzrostu zużycia energii;
- 6) dyskutuje na temat pozytywnych i negatywnych skutków stosowania odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii;

- 7) analizuje wykorzystanie energetyki jądrowej na świecie, dyskutuje na temat problemów związanych z jej rozwojem oraz rozumie potrzebę społecznej debaty nad decyzją o wykorzystaniu jej w Polsce.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu:

Na początku każdej lekcji warto dowiedzieć się od uczniów co wiedzą na tzw. starcie o danym problemie czy zagadnieniu, wykorzystując **wizualizację pamięciową**. Jest to metoda, która pozwala w szybkim tempie uporządkować wiedzę uczniów.

Hasłem przewodnim programu jest konstruktywizm – teoria uczenia się podkreślająca przede wszystkim aktywność jednostki w zdobywaniu wiedzy, która odbywa się w ciągłej interakcji z otoczeniem. Dlatego też nauczyciel powinien bazować na pracy zespołowej. Pierwsza propozycja **w oparciu o metodę World Café**, przy realizacji zagadnień dotyczących odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii. Uczniowie wielokrotnie przesiadają się od stołu do stołu, aby przedstawić swoje pomysły i swój sposób postrzegania pewnych kwestii oraz w celu porównania z pomysłami innych uczestników. W ten sposób dochodzi do intensywnej wymiany wiedzy i doświadczeń, z której wysnuwa się coraz gęściej utkaną sieć twórczych pomysłów. Natomiast przy realizacji tematyki bilans energetyczny świata wykorzystać metodę **mini projektu uczniowskiego**. Realizując temat przemysł tradycyjny a przemysł wysokiej technologii warto oprzeć się na **metodzie SWOT**. Lekcję powtórzeniową z całego działu przygotować wykorzystując nowoczesną technologię. Propozycja jest w odniesieniu do aplikacji quizz.com. Uczniowie dobrani w pary odpowiadają na pytania zawarte w quizie, mając odpowiedni czas na analizę pytań i wskazanie odpowiedzi.

Propozycja w oparciu o nowoczesną technologię. Nauczyciel opracowuje test na stronie Quizz.com, a uczniowie po zalogowaniu się na stronę, indywidualnie rozwiązują test przy użyciu smartfonów. Pytania są przez system tak wygenerowane, że każdy uczeń rozwiązując test, ma inną kolejność zadań. Zaletą takiej pracy klasowej jest natychmiastowa informacja zwrotna o wszystkich zadaniach wykonanych przez uczniów. Dzięki temu można na koniec lekcji przeanalizować wszystkie odpowiedzi uczestników. Nie tylko zdobyte punkty przy każdym zadaniu, ale również te, które okazały się najtrudniejsze, oraz te, które były wykonane prawidłowo przez wszystkich.

Dział: XII. Usługi (5 h)

Proponowane tematy lekcji

1. Rozwój usług na świecie
2. Czy poziom rozwoju gospodarczego ma wpływ na rodzaje usług?
3. Jakie znaczenie mają usługi komunikacyjne w rozwoju społeczno-gospodarczym świata?
4. Komunikacja na świecie- zalety i wady.
5. Które regiony świata są najbardziej atrakcyjne turystycznie?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz zróżnicowanie sektora usług; nauczysz się analizować jego strukturę w Polsce i w wybranych krajach świata;
- poznasz stopień zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego;
- poznasz znaczenie usług komunikacyjnych (transportu i łączności), edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz handlowej wymiany towarowej w rozwoju społeczno-gospodarczym świata; poznasz podział komunikacji;
- poznasz zalety i wady różnych rodzajów transportu oraz potrafisz scharakteryzować uwarunkowania ich rozwoju w wybranych państwach świata, w tym w Polsce;
- poznasz wpływ środowiska przyrodniczego na wybrane rodzaje transportu;
- nauczysz się analizować dane statystyczne, zebrane informacje dotyczące atrakcyjności wybranych regionów turystycznych świata, nauczysz się wyciągać wnioski.

Wykraczające: poznasz etapy rozwoju usług; poznasz uwarunkowania rozwoju transportu.

Treści nauczania z podstawy programowej

XII. Usługi: zróżnicowanie sektora usług, rola usług komunikacyjnych, edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz wymiany towarowej w rozwoju społeczno-gospodarczym, rodzaje transportu, atrakcyjność regionów turystycznych świata.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) charakteryzuje zróżnicowanie sektora usługowego, analizuje jego strukturę w Polsce i innych wybranych państwach świata;
- 2) przedstawia stopień zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego;

- 3) wyjaśnia znaczenie usług komunikacyjnych (transportu i łączności), edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz handlowej wymiany towarowej w rozwoju społeczno-gospodarczym świata;
- 4) przedstawia zalety i wady różnych rodzajów transportu oraz charakteryzuje uwarunkowania ich rozwoju w wybranych państwach świata, w tym w Polsce;
- 5) na podstawie zebranych informacji, danych statystycznych i map formułuje wnioski dotyczące atrakcyjności wybranych regionów turystycznych świata.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Propozycja pracy w grupach w oparciu o **metodę drzewka decyzyjnego** realizacji zagadnienia – Jakie znaczenie mają usługi komunikacyjne w rozwoju społeczno-gospodarczym świata? Zaleca się **zastosowanie na lekcji metody WebQuest** do zagadnienia Rozwój usług na świecie. Jest to sposób realizacji projektu z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Nauczyciel, aby mógł oprzeć się na tej metodzie, musi założyć stronę internetową, zawierającą szablon potrzebny do przedstawiania zadań i oczekiwań wobec uczniów. Uczniowie realizują zadania wykorzystując zazwyczaj zasoby sieci. Natomiast przy realizacji tematyki dotyczącej atrakcyjności wybranych regionów turystycznych świata warto, by uczniowie pracując w grupach opracowali treści za pomocą **plakatu**. Przy omawianiu prac uczniowie powinni wykorzystać **aplikację Google Earth, Google Maps**, do wskazywania omawianych regionów świata. Zaleca się również korzystanie z tabel, map, fotografii z epodręcznika, zasobów scholaris np.: zasób/105539zasób/48728, zasób/48093 oraz innych zasobów multimedialnych.

Na lekcji powtórzeniowej z całego działu skorzystać z aplikacji Kahoot. Klasę podzielić na zespoły, które udzielają odpowiedzi korzystając ze smartfonów, po dyskusji wewnątrz grupy, w odniesieniu do pytań przygotowanych przez nauczyciela. Pytania są widoczne na ekranie multimedialnym.

Dział: XIII Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów (10 h)

Proponowane tematy lekcji

1. Dlaczego człowiek jest odpowiedzialny za zjawisko smogu?
2. Wpływ inwestycji hydrologicznych na środowisko przyrodnicze.
- 3–4. Czy działalność rolnicza może mieć wpływ na środowisko przyrodnicze? 5. Dlaczego należy rekultywować tereny pogórnice?
6. Co wpływa na dynamikę rozwoju turystyki?
7. Wpływ transportu na warunki życia ludności i środowisko przyrodnicze.
8. Czy mamy wpływ na ochronę krajobrazów kulturowych Polski?

9. Czy istnieją konflikty interesów w relacjach człowiek – środowisko?

10. Procesy rewitalizacji obszarów zdegradowanych.

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz wpływ działalności człowieka na powstawanie smogu typu londyńskiego i fotochemicznego;
- dowiesz się o jego przyczynach oraz poznasz sposoby zapobiegania powstawaniu tego zjawiska; dowiesz się o wpływie wielkich inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne;
- poznasz przykłady ze świata i Polski wpływu działalności rolniczej, w tym płodozmienu i monokultury rolnej, chemizacji i mechanizacji rolnictwa, melioracji i nadmiernego wypasu zwierząt na środowisko przyrodnicze;
- dowiesz się o wpływie górnictwa na środowisko przyrodnicze na przykładzie odkrywkowych i głębinowych kopalni w Polsce i na świecie oraz dowiesz się o konieczności rekultywacji terenów pogórnich;
- poznasz wpływ dynamicznego rozwoju turystyki na środowisko geograficzne oraz możliwości stosowania w turystyce zasad zrównoważonego rozwoju;
- poznasz wpływ transportu na warunki życia ludności i środowisko przyrodnicze;
- poznasz przykłady degradacji krajobrazu kulturowego miast i terenów wiejskich, dowiesz się o roli planowania przestrzennego w jego kształtowaniu i ochronie oraz poznasz możliwości działań własnych, służących ochronie krajobrazów kulturowych Polski;
- nauczysz się identyfikować konflikty interesów w relacjach człowiek–środowisko i poznasz potrzebę ich rozwiązywania zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju;
- nauczysz się podawać własne propozycje sposobów rozwiązania takich konfliktów;
- poznasz przykłady procesów rewitalizacji obszarów zdegradowanych i proekologicznych rozwiązań w działalności rolniczej, przemysłowej i usługowej, podejmowanych na wybranych obszarach, w tym cennych przyrodniczo;
- nauczysz się przyjmować postawę współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego Ziemi.

Treści z podstawy programowej

Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów: wpływ działalności człowieka na atmosferę na przykładzie smogu, inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne, rolnictwa, górnictwa i turystyki na środowisko geograficzne, transportu na warunki życia i degradację środowiska przyrodniczego, zagospodarowania miast i wsi na krajobraz kulturowy, konflikt interesów człowiek – środowisko, procesy rewitalizacji i działania proekologiczne.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wykazuje na przykładzie wybranych miejscowości wpływ działalności człowieka na powstawanie smogu typu londyńskiego i fotochemicznego oraz na podstawie dostępnych źródeł podaje przyczyny i proponuje sposoby zapobiegania powstawaniu tego zjawiska;
- 2) ocenia wpływ wielkich inwestycji hydrologicznych (np. Zapory Trzech Przełomów na Jangcy, Wysokiej Tamy na Nilu, zapory na rzece Omozasilającej Jezioro Turkana na środowisko geograficzne;
- 3) analizuje na przykładach ze świata i Polski wpływ działalności rolniczej, w tym płodozmianu i monokultury rolnej, chemizacji i mechanizacji rolnictwa, melioracji i nadmiernego wypasu zwierząt na środowisko przyrodnicze;
- 4) wyjaśnia wpływ górnictwa na środowisko przyrodnicze na przykładzie odkrywkowych i głębinowych kopalni w Polsce i na świecie oraz dostrzega konieczność rekultywacji terenów pogórnich;
- 5) analizuje wpływ dynamicznego rozwoju turystyki na środowisko geograficzne oraz podaje możliwości stosowania w turystyce zasad zrównoważonego rozwoju;
- 6) ocenia wpływ transportu na warunki życia ludności i środowisko przyrodnicze;
- 7) analizuje przykłady degradacji krajobrazu kulturowego miast i terenów wiejskich, wyjaśnia rolę planowania przestrzennego w jego kształtowaniu i ochronie oraz wskazuje możliwości działań własnych służących ochronie krajobrazów kulturowych Polski;
- 8) identyfikuje konflikty interesów w relacjach człowiek–środowisko i rozumie potrzebę ich rozwiązywania zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz podaje własne propozycje sposobów rozwiązania takich konfliktów;
- 9) podaje przykłady procesów rewitalizacji obszarów zdegradowanych i proekologicznych rozwiązań w działalności rolniczej, przemysłowej i usługowej, podejmowanych na wybranych obszarach, w tym cennych przyrodniczo;
- 10) przyjmuje postawę współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego Ziemi.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

W dziale tym propozycją jest wykorzystanie **metody lekcji odwróconej** przy zagadnieniach: ocenia wpływ wielkich inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne; wpływ działalności rolniczej na środowisko przyrodnicze. Metoda ta polega na zmianie koncepcji lekcji: uczniowie najpierw w swoich domach zapoznają się z nowymi treściami, a w szkole pogłębiają i utrwalają swoją wiedzę, ćwiczą umiejętności, rozwiązują problemy z wykorzystaniem wiedzy nauczyciela. Żeby metoda była skuteczna, nauczyciel musi najpierw przygotować materiały dydaktyczne dotyczące danych zagadnień, następnie powinien je udostępnić uczniom. Mogą to być filmiki, animacje,

artykuły, prezentacje, materiały dźwiękowe, ciekawe strony internetowe, aplikacje itp. Uczniowie, po zapoznaniu się z zasobami multimedialnymi, powinni zrobić notatki, odpowiedzieć na postawione pytania oraz wykonać zadania. W szkole można zacząć lekcję od krótkiego omówienia wykonanej przez uczniów pracy. Następnie uczniowie pracują w grupach w oparciu o treści poznane w domu. Wykonują zadania utrwalające i poszerzające wiedzę w obrębie tematu. Grupy pracują w swoim tempie, posiłkują się materiałami multimedialnymi, odtwarzając je za pomocą smartfonów.

Warto posłużyć się **metodą 635 w odniesieniu do zagadnienia**: Czy mamy wpływ na ochronę krajobrazów kulturowych Polski? Dlaczego należy rekultywować tereny pogórnice? Klasę podzielić na 6-osobowe zespoły. Każdy uczeń w grupie zapisuje 3 pomysły, w czasie 5 minut. Po tym czasie uczniowie wymieniają się kartkami zgodnie z ruchem wskazówek zegara. W czasie kolejnych 5 minut na kartkach zapisywane są kolejne 3 pomysły. Wymiana kartek następuje do momentu, aż każdy otrzyma tę, na której rozpoczął pracę. Uczniowie mogą inspirować się wcześniej zapisanymi pomysłami. W czasie 30 minut na każdej kartce powstaje po 18 pomysłów- rozwiązań.

Na lekcji powtórzeniowej wykorzystać ICT w oparciu o aplikację Learning Apps, **grę dydaktyczną Milionerzy**. Nauczyciel wcześniej przygotowuje pytania korzystając z narzędzi cyfrowych. Następnie dzieli klasę na grupy. Członkowie grup po wspólnej dyskusji ustalają i podają poprawną odpowiedź.

Klasa III

Dział: XIV. Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski (12 h)

Proponowane tematy lekcji

1. Regiony fizyczno-geograficzne Polski.
2. Jednostki geologiczne Polski.
3. Jakich surowców w Polsce jest najwięcej?
4. Czy istnieje związek pomiędzy budową geologiczną Polski a ukształtowaniem powierzchni?
5. Co wpływa na klimat Polski?
6. Gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego.
7. Sieć rzeczna Polski.
- 8–9. Znaczenie jezior i sztucznych zbiorników wodnych w Polsce.

10. Co ma wspólnego Polska z Egiptem?
11. Stan środowiska w Polsce i własnym regionie.
12. Działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce.

Cele sformułowane w języku ucznia

- Nauczysz się wskazywać na mapie główne regiony fizyczno-geograficzne Polski;
- nauczysz się wskazywać na podstawie mapy główne jednostki geologiczne występujące na obszarze Polski i własnego regionu;
- poznasz cechy charakterystyczne jednostek geologicznych;
- na podstawie mapy geologicznej Polski nauczysz się odczytywać i charakteryzować budowę geologiczną obszaru, w którym mieszkasz;
- nauczysz się korzystać z map gospodarczych do określania rozmieszczenia głównych zasobów surowców mineralnych Polski;
- poznasz ich znaczenie gospodarcze;
- poznasz związki pomiędzy budową geologiczną Polski i własnego regionu i głównymi cechami ukształtowania powierzchni;
- dowiesz się, dlaczego rzeźba terenu w górach i na wyżynach jest bardziej urozmaicona niż rzeźba nizinnej części Polski;
- poznasz klimat Polski oraz klimat własnego regionu;
- poznasz rodzaje mas powietrza napływających na obszar Polski;
- poznasz cechy przejściowości klimatu Polski;
- nauczysz się posługiwać się mapami elementów klimatu i danymi klimatycznymi;
- dowiesz się o zróżnicowaniu klimatu oraz oceniać gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego w różnych regionach Polski;
- poznasz cechy sieci rzecznej Polski oraz nauczysz się weryfikować hipotezy dotyczące perspektyw rozwoju żeglugi rzecznej w Polsce;
- poznasz znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze, w tym turystyczne jezior oraz sztucznych zbiorników na obszarze Polski;
- poznasz przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski;
- nauczysz się dokonywać analizy stanu środowiska w Polsce i własnym regionie;
- poznasz najważniejsze problemy ekologiczne;
- dowiesz się o konieczności działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce; poznasz możliwości własnego zaangażowania w tym zakresie;
- poznasz różne formy ochrony przyrody w Polsce i własnym regionie.

Wykraczające: dowiesz się o orogenezach na obszarze Polski, okresach, kiedy występowały oraz nauczysz się wskazywać przykłady gór na mapie w Polsce; poznasz czynniki kształtujące klimat Polski; poznasz ustroje rzek oraz najczęstsze przyczyny powodzi w Polsce; poznasz typy jezior.

Treści z podstawy programowej

Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski: podział na regiony Fizyczno-geograficzne, budowa geologiczna i zasoby surowcowe, ukształtowanie powierzchni, sieć wodna, warunki klimatyczne, formy ochrony przyrody, stan środowiska przyrodniczego.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie główne regiony fizyczno-geograficzne Polski;
- 2) wyróżnia na podstawie mapy główne jednostki geologiczne występujące na obszarze Polski i własnego regionu;
- 3) charakteryzuje na podstawie map rozmieszczenie głównych zasobów surowców mineralnych Polski oraz określa ich znaczenie gospodarcze; 4) identyfikuje związki pomiędzy budową geologiczną Polski i własnego regionu a głównymi cechami ukształtowania powierzchni;
- 5) charakteryzuje klimat Polski oraz wybranego regionu kraju, posługując się mapami elementów klimatu i danymi klimatycznymi;
- 6) wyjaśnia zróżnicowanie klimatu oraz ocenia gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego w różnych regionach Polski;
- 7) identyfikuje cechy sieci rzecznej Polski oraz na podstawie źródeł informacji weryfikuje hipotezy dotyczące perspektyw rozwoju żeglugi rzecznej w Polsce;
- 8) wykazuje znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze, w tym turystyczne jezior oraz sztucznych zbiorników na obszarze Polski;
- 9) wyjaśnia przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski;
- 10) dokonuje analizy stanu środowiska w Polsce i własnym regionie oraz przedstawia wnioski z niej wynikające, korzystając z danych statystycznych i aplikacji GIS;
- 11) uzasadnia konieczność działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce, określa możliwości własnego zaangażowania w tym zakresie oraz przedstawia różne formy ochrony przyrody w Polsce i własnym regionie.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

W dziale tym bardzo istotne jest korzystanie z różnorodnych map geograficznych. Uczniowie powinni być wyposażeni w atlasy geograficzne, które zawsze powinny być w ich zasięgu (na każdej uczniowskiej ławce). Powinni wykorzystać również znaną już aplikację Google Earth oraz Google Maps. Bazować też na stronach internetowych www.pgi.gov.pl, <http://bazagis.pgi.gov.pl>. Dla urozmaicenia zajęć korzystać z filmów i animacji znajdujących się w zasobach Internetu, m.in. w epodręczniku, zasobach Scholaris, czy zasobach YouTube.

Propozycja rozpoczęcia zajęć od pracy w grupach odnosząc się mapy mentalnej w odniesieniu do wiedzy uczniów. Jest to właściwy sposób kierujący do dyskusji całego zespołu klasowego. Warto wykorzystać **metodę trójkąta** przy realizacji zagadnień problemowych dotyczących np.: konieczności działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce.

Przy dokonywaniu analizy stanu środowiska w Polsce i własnego regionu warto odnieść się **do strategii wyprzedzającej**, która polega na wcześniejszym przygotowaniu uczniów do lekcji przez zbieranie informacji, samodzielne uczenie się przed lekcją z wykorzystaniem odpowiednich aplikacji multimedialnych. Uczniowie mogą też opracować **prezentację multimedialną** pracując w parach, dotyczącą ochrony przyrody w Polsce i we własnym regionie. Nauczyciel określa kryterium sukcesu, by uczniowie mieli świadomość, jakie elementy powinna zawierać praca. Warto stworzyć możliwość zaprezentowania prac uczniowskich dla większej grupy odbiorców.

Lekcja powtórzeniowa w pracowni informatycznej. Podzielić klasę na trzyosobowe zespoły, których zadaniem jest wykonanie krzyżówki w wykorzystaniu narzędzi Learning Apps. Zespoły losują temat z działu, do którego będą odnosić się w pracy. Każdej grupie stworzyć możliwość wyświetlenia krzyżówki na tablicy multimedialnej w celu rozwiązania jej przez inne zespoły.

Dział: XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski (12h)

Proponowane tematy lekcji

1. Co wpływa na rozmieszczenie ludności w Polsce?
2. Co można odczytać z piramidy ludności Polski?
3. Kształtowanie się liczby ludności w Polsce.
4. Dlaczego Polacy migrują?
5. Co ma wpływ na bezrobocie w Polsce?
6. Procesy osadnicze i urbanizacyjne w Polsce.
7. Jakie czynniki warunkują rozwój rolnictwa w Polsce?
8. Co oznacza rolnictwo ekologiczne?
9. Przemiany strukturalne w przemyśle.
10. Przemysł zaawansowanej technologii w Polsce.
11. Co wpływa na zróżnicowanie sieci transportu w Polsce?
12. Czy Polacy mogą być dumni ze swojego dziedzictwa kulturowego?

Cele sformułowane w języku ucznia

- Dowiesz się o prawidłowościach w zakresie rozmieszczenia ludności;
- poznasz przyczyny jego zróżnicowania;
- nauczysz się odczytywać z mapy gęstość zaludnienia w Polsce;
- nauczysz się analizować strukturę demograficzną ludności Polski na podstawie danych liczbowych oraz piramidy wieku i płci;
- dowiesz się o zmianach liczby ludności, przyrostu naturalnego i rzeczywistego ludności Polski;
- nauczysz się prognozować skutki współczesnych przemian demograficznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;
- nauczysz się analizować przestrzenne zróżnicowanie salda migracji w Polsce;
- poznasz przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych;
- dowiesz się, jakie są główne kierunki emigracji Polaków; poznasz sytuację migracyjną w swoim regionie;
- poznasz zmiany w strukturze zatrudnienia w Polsce;
- poznasz przyczyny bezrobocia i dokonasz analizy przestrzennej zróżnicowania rynku pracy w Polsce;
- poznasz zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego w Polsce, wiążąc je z przemianami społecznymi i gospodarczymi;
- wskażesz pozytywne i negatywne skutki rozwoju urbanizacji w Polsce;
- poznasz urbanizację regionów;
- nauczysz się wskazywać na mapie obszary o najkorzystniejszych warunkach dla rozwoju rolnictwa oraz analizować wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na możliwości przemian strukturalnych w rolnictwie Polski;
- poznasz cechy systemu rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz wyjaśnić cele certyfikacji i nadzoru żywności produkowanej w ramach tego systemu;
- poznasz znaczenie rolnictwa ekologicznego;
- nauczysz się rozpoznawać oznakowanie żywności ekologicznej oraz rozumieć potrzebę zapoznania się z opisem pochodzenia i składem nabywanych produktów spożywczych;
- poznasz przyczyny przemian strukturalnych w przemyśle Polski po 1989 r. i nauczysz się oceniać ich skutki;
- nauczysz się weryfikować hipotezy dotyczące perspektyw rozwoju przemysłu zaawansowanych technologii w Polsce; poznasz przyczyny zmian i zróżnicowanie sieci transportu w Polsce;
- poznasz główne węzły oraz terminale transportowe i przedstawisz ich znaczenie dla gospodarki kraju.

Treści z podstawy programowej

XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski: rozmieszczenie ludności i struktura demograficzna, saldo migracji, struktura zatrudnienia i bezrobocie, urbanizacja i sieć osadnicza, warunki rozwoju rolnictwa, restrukturyzacja przemysłu, sieć transportowa, atrakcyjność turystyczna.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) formułuje twierdzenia o prawidłowościach w zakresie rozmieszczenia ludności i wyjaśnia przyczyny jego zróżnicowania;
- 2) analizuje strukturę demograficzną ludności Polski na podstawie danych liczbowych oraz piramidy wieku i płci;
- 3) analizuje, na podstawie źródeł informacji geograficznej, zmiany liczby ludności, przyrostu naturalnego i rzeczywistego ludności Polski oraz prognozuje skutki współczesnych przemian demograficznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;
- 4) analizuje przestrzenne zróżnicowanie salda migracji w Polsce, podaje przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych, główne kierunki emigracji Polaków oraz przedstawia sytuację migracyjną w swoim regionie;
- 5) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia, podaje przyczyny bezrobocia i analizuje przestrzenne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce;
- 6) wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego w Polsce, wiążąc je z przemianami społecznymi i gospodarczymi;
- 7) wskazuje obszary o najkorzystniejszych warunkach dla rozwoju rolnictwa oraz analizuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na możliwości przemian strukturalnych w rolnictwie Polski;
- 8) przedstawia cechy systemu rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz wyjaśnia cele certyfikacji i nadzoru żywności produkowanej w ramach tego systemu;
- 9) rozpoznaje oznakowanie żywności ekologicznej oraz rozumie potrzebę zapoznania się z opisem pochodzenia i składem nabywanych produktów spożywczych;
- 10) podaje przyczyny przemian strukturalnych w przemyśle Polski po 1989 r. i ocenia ich skutki;
- 11) na podstawie źródeł weryfikuje hipotezy dotyczące perspektyw rozwoju przemysłu zaawansowanych technologii w Polsce;
- 12) analizuje przyczyny zmian i zróżnicowanie sieci transportu w Polsce, wskazuje główne węzły oraz terminale transportowe i przedstawia ich znaczenie dla gospodarki kraju;
- 13) prezentuje wartości obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe Polski na przykładzie wybranego regionu lub szlaku turystycznego;

- 14) projektuje wraz z innymi uczniami trasę wycieczki uwzględniającą wybrane grupy atrakcji turystycznych w miejscowości lub regionie oraz realizuje ją w terenie, wykorzystując mapę i odbiornik GPS.

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Zaleca się wykorzystanie metody **metaplan**, do opracowania zagadnienia dotyczącego migracji oraz przemian strukturalnych w przemyśle. Uczniowie pracując w grupach odpowiadają na pytania: Jak było? Jak być powinno? Dlaczego nie jest tak, jak być powinno? Wyciągają wnioski. Uczniowie korzystają z różnych materiałów źródłowych. Przy tematach dotyczących np: sieci transportu w Polsce czy rozmieszczenia ludności, warto bazować na **plakacie naukowym**. Stanowi on formę prezentacji wyników badań, która umożliwia szybkie i samodzielne zapoznanie się z prezentowanym materiałem. Dlatego powinien zawierać tylko najważniejsze informacje, prezentując główną ideę badań i ich wyniki. W dziale tym proponuję również **zaktywizowanie uczniów poprzez debatę za i przeciw** w realizacji zagadnienia: rolnictwo ekologiczne. Debatę dzieli się na poszczególne etapy: określanie przedmiotu debaty, podział klasy na dwie grupy, klasy można nie dzielić na grupy, wtedy uczniowie podają argumenty „za” i „przeciw”, określenie czasu na debatę, debata, podsumowanie wyników debaty. Działania można przeprowadzać również w grupach. Wykorzystać walory **projektu edukacyjnego** kształtującego wiele umiejętności u uczniów do realizacji zagadnienia odnoszącego się do wartości obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe Polski na przykładzie wybranego regionu. Zaprojektować wraz z uczniami trasę wycieczki uwzględniającą wybrane grupy atrakcji turystycznych w miejscowości lub regionie oraz zrealizować ją w terenie, wykorzystując mapę i odbiornik GPS.

Ciekawą propozycją jest **opracowanie przewodnika po własnym regionie, który będzie obejmował projekt trasy wycieczki uwzględniającej wybrane grupy atrakcji turystycznych w miejscowości lub regionie**. Praca w parach uczniowskich. Na lekcji powtórzeniowej do sprawdzenia wiedzy i umiejętności z tak obszernego działu pomocne jest wykorzystanie aplikacji quizizz.com. Jednocześnie jest to forma przygotowująca do pracy kontrolnej.

Dział. XVI. Morze Bałtyckie i gospodarka morska Polski (2 h)

Proponowane tematy lekcji

1. Od czego zależy zasolenie Bałtyku?
2. Rozwój gospodarki morskiej w Polsce.

Cele sformułowane w języku ucznia

- Poznasz położenie Morza Bałtyckiego;
- dowiesz się o ukształtowaniu dna i linii brzegowej;
- poznasz temperaturę wód powierzchniowych oraz zasolenie Bałtyku;
- dowiesz się o przyczynach i źródłach zanieczyszczeń;
- poznasz skutki zanieczyszczeń; dowiesz się, co to są pustynie beztlenowe i gdzie występują w Bałtyku;
- poznasz sposoby ochrony wód Bałtyku;
- poznasz gospodarkę morską Polski;
- dowiesz się o możliwościach jej rozwoju.

Treści z podstawy programowej

XVI. Morze Bałtyckie i gospodarka morska Polski: środowisko przyrodnicze, wykorzystanie gospodarcze.

Opis zakładanych osiągnięć ucznia (kryteria sukcesu). Uczeń:

- 1) przedstawia główne cechy i stan środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego oraz dostrzega potrzebę jego ochrony;
- 2) charakteryzuje gospodarkę morską Polski oraz dyskutuje na temat możliwości jej rozwoju na podstawie zebranych materiałów źródłowych.

Wykraczające: etapy powstawania Morza Bałtyckiego

Proponowane rozwiązania metodyczne do działu

Wykorzystanie aplikacji Google Earth do analizy położenia geograficznego Bałtyku. Warto manewrować skalą, żeby z różnej perspektywy uczniowie mogli przyjrzeć się morzu. Bazować również na mapie Europy, mapie świata, by móc odnieść się do jego wielkości. Przeanalizować batymetrię Bałtyku korzystając z map cyfrowych. Skorzystać z Roczników Statystycznych w celu dokonania analizy głębokości oraz zasolenia na tle innych akwenów morskich. Przy zagadnieniu Przyczyny i skutki zanieczyszczeń Bałtyku wykorzystać metodę problemową **rybi szkielet**. Nauczyciel na tablicy rysuje szkielet rybi, uczniowie **metodą burzy mózgów** wymieniają główne czynniki, które mają wpływ na powstanie danego problemu. Wpisują je na tzw. dużych ościach. Nauczyciel dzieli

uczniów na tyle grup, ile jest dużych ości. Każda grupa otrzymuje jeden czynnik główny (dużą ość) i w określonym czasie stara się odnaleźć przyczyny, które na niego wpłynęły. Przedstawiciele grup wpisują czynniki szczegółowe (małe ości) na schemat. Z czynników szczegółowych (małych ości) uczniowie wybierają, ich zdaniem, najistotniejsze. Uczniowie wyciągają wnioski i rozwiązują problem.

Zaleca się wykorzystanie **mapy mentalnej** w odniesieniu do treści dotyczących środowiska i gospodarki Bałtyku. Na podsumowanie działu propozycją jest wykorzystanie gier dydaktycznych. Mogą to być narzędzia znajdujące się w aplikacji Learning Apps na przykład dopasowanie w pary, krzyżówka, odgadnijcie gdzie to jest, grupowanie. Jest to metoda bardzo ceniona przez uczniów służąca do podsumowania wiadomości i umiejętności uczniów. Kolejną propozycją jest ewaluacja po każdej lekcji. Na przykład w oparciu o zdania podsumowujące zamykające (runda przez przymusu) „Dowiedziałem się, że...”, „Zaskoczyło mnie, że...”, „Dzisiaj nauczyłem się...”.

V. METODY, TECHNIKI I FORMY PRACY

W programie zawarte są propozycje różnorodnych form pracy w najwięszym odniesieniu do pracy w grupach, ale również do pracy w parach, indywidualnej oraz całego zespołu klasowego. Jest to istotne dla wzajemnego uczenia się. Proponowane metody dają możliwość przypisywania uczniom różnych zadań w zależności od ich możliwości, by każdy z nich miał satysfakcję z wykonanej pracy. Nauczyciel geografii, który chce uzyskać dobre wyniki nauczania, a tym samym poszerzyć horyzonty i rozwijać zainteresowania swoich podopiecznych, musi nieustannie rozwijać swoje podejście do metod nauczania. Wprowadzane metody powinny być przemyślane i wynikać z głębokiego zrozumienia tego, czego uczniowie potrzebują i co powinni uzyskać. Pamiętać należy, że im bardziej intrygujące zadania stawia się swoim wychowankom, im bardziej wymaga się od nich konstruktywnego sposobu myślenia, im częściej używa się niekonwencjonalnych metod i technik – tym silniejsze rośnie w nich zainteresowanie określoną dziedziną wiedzy.

Nauczyciel powinien kierować się zasadą „cztery Zet” – obok Zainteresowania, Zadowolenia (wywołującego pozytywną motywację do dalszego uczenia się) i Zaskoczenia, powinien dokonać wszelkich starań, aby Zaktywizować swoich podopiecznych. Uczeń przez odkrywanie rozwiązuje problemy teoretyczne, samodzielnie poszukuje pomysłów do ich rozwiązania, uruchamia wyższe czynności poznawcze jak: wnioskowanie, uogólnianie, syntetyzowanie itp. Działając wykonuje czynności praktyczne: rysuje, mierzy, liczy, konstruuje itp. Poprzez przeżywanie wyraża swój stosunek do przedstawionych faktów, zdarzeń, zjawisk, procesów, wartościuje oraz ocenia fakty. W odniesieniu do tematyki zostały podane takie formy, które najlepiej wpasowują się do sytuacji dydaktycznej, zależnej od miejsca realizacji. Zaproponowane zostały różnorodne metody pracy przy każdym działaniu, dzięki którym lekcje będą miały szansę stać się inspiracją do dalszych działań ze strony uczniów oraz mogą być jednocześnie źródłem pomysłów do tworzenia własnych narzędzi dydaktycznych przez nauczyciela. W myśl stwierdzenia, że najbardziej kształtującymi metodami nauczania są te, które aktywizują ucznia, umożliwiając konstruowanie wiedzy przez samodzielne obserwacje, analizowanie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów. Zaproponowane metody i techniki uwzględniają możliwości modyfikowania ich w odniesieniu do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i sprzyjają kształtowaniu kompetencji kluczowych. Realizacja celów kształcenia geograficznego będzie odbywać się przez:

- metody aktywizujące, zachęcające do dostrzegania i rozwiązywania problemów, i podejmowania własnych działań samokształcących,
- metody rozwijające umiejętności komunikacyjno-społeczne (metody praktyczne, np. metoda projektów, metody integracyjne i uczące współpracy, gry dydaktyczne, dyskusje uczące doboru trafnych argumentów oraz szacunku dla innych osób),
- metody umożliwiające ekspresję ucznia w wybranych przez siebie dziedzinach (kształtują one system wartości, poczucie estetyki), np. inscenizacje, symulacje, drama, metody wykorzystujące środki plastyczne lub impresję, np. udział w wystawach,
- metody ewaluacyjne, które pozwalają na dokonywanie samooceny podejmowanych i zrealizowanych zadań, konstruktywną ocenę działań innych osób oraz przyjmowanie oceny od innych osób, w szczególności rówieśników,
- traktowanie mapy, w tym cyfrowej, jako podstawowego źródła informacji oraz pomocy służącej kształtowaniu umiejętności myślenia geograficznego.

W programie przedstawione zostały nowatorskie metody w pracy z uczniami dotyczące metody naukowej – eksperymentu geograficznego (poniżej), który może być realizowany na zajęciach terenowych.

Propozycja eksperymentu geograficznego

Przedmiot badań:

Wpływ opadów na prędkość przepływu i stan rzeki (strumienia, potoku).

Podstawa programowa:

IV. Hydrosfera: zasoby wód na Ziemi, morza, prądy morskie, sieć rzeczna, lodowce.

Uczeń: 1) wyjaśnia zróżnicowanie rodzajów i wielkości zasobów wód na Ziemi oraz we własnym regionie;

Pytanie badawcze: Jaki jest wpływ opadów na prędkość przepływu i stan rzeki?

Hipoteza: Opady mają wpływ bądź nie mają wpływu na prędkość przepływu i stan rzeki.

Planowanie eksperymentu

- obserwacja pogody i wybór dogodnych dwóch terminów do obserwacji: termin 1: podczas pogody bez opadów deszczu, termin 2: w krótkim czasie po intensywnych lub długotrwałych opadach deszczu;

- dokonanie wyboru cieklu wodnego do przeprowadzenia eksperymentu na podstawie map topograficznych oraz map cyfrowych własnego regionu;
- wykonanie przez zespoły uczniowskie wodowskazów do pomiarów stanu rzeki;
- dokonanie wyboru 2 odcinków pomiarowych na wybranej rzece;
- przygotowanie kart pracy dla grup;
- dokonanie podziału uczniów na 4 grupy.

Ustalenie sposobu rejestracji: wykonanie, zapis pomiarów, obliczenia, spostrzeżenia i wnioski zapisane na kartach pracy

Wytypowanie zmiennych

- zmienna niezależna: poziom wody w rzece
- zmienna zależna: prędkość przepływu wody
- zmienna kontrolna: jest to czynnik stały w całym doświadczeniu: dwa odcinki tej samej rzeki

Wykonanie eksperymentu

- wybór 2 odcinków pomiarowych w niedużej odległości od siebie na wybranej rzece, dokonanie pomiaru ich długości;
- wybór miejsca pomiaru stanu rzeki na każdym odcinku pomiarowym;
- przydzielenie dwóch grup do każdego odcinka pomiarowego;
- wykonanie wodowskazu przez każdą z grup;
- pomiar szerokości i głębokości stanu rzeki;
- pomiar czasu przepływu określonego elementu między początkiem i końcem każdego odcinka pomiarowego przez każdą z grup;
- obliczenie prędkości przepływu przez dwie grupy uczniów na każdym odcinku pomiarowym;
- obliczanie przekroju rzeki: $\text{pole przekroju} = 1/2 \text{ szerokości} \times \text{głębokość}$;
- obliczanie średniego przepływu wody w rzece: $\text{prędkość wody} \times \text{pole przekroju}$;
- pomiar stanu rzeki przez każdą z grup na każdym odcinku pomiarowym;
- praca z kartami pracy;
- analiza i interpretacja danych, dyskusja, analiza błędów i niepewności. Ustosunkowanie się do podanej hipotezy/hipotez.

Wnioski

KARTA PRACY – Jaki jest wpływ opadów na prędkość przepływu i stan rzeki?

Numer grupy:..... Klasa:

Imiona i nazwiska uczniów:

Charakterystyka regionu(pod kątem zasobów wodnych):

Nazwa ciek w wodnego:

Kierunek biegu rzeki Źródło rzeki..... Ujście rzeki.....

Miejscowość: Powiat: Województwo:.....

Termin 1 (okres suszy)

Termin 2 (okres po opadach deszczu)

Daty wykonania eksperymentu; Długość odcinka pomiarowego [m]

Czas przepływu elementu [s].....; Prędkość przepływu rzeki [m/s]

Stan rzeki [cm]; przekroju rzeki; średni przepływ wody w rzece

Wnioski:.....

Kolejną proponowaną strategią jest kształcenie wyprzedzające („lekcja odwrócona”) -samodzielna praca ucznia związana z tematem, który będzie realizowany na następnej lekcji z wykorzystaniem odpowiednich aplikacji komputerowych i zasobów Internetu.

Innowacyjnością jest również propozycja zastosowania innej niż dotychczas pracy klasowej przy wykorzystaniu smartfonów, tabletów czy komputerów w oparciu o aplikację Quizizz.com. Nauczyciel zobowiązany jest przygotować zestaw pytań dostosowany do uczniów, (w tym z SPE), biorąc pod uwagę czas przeznaczony na udzielenie odpowiedzi, ilość pytań, konstrukcję testu. Uczniowie w klasie, po zalogowaniu się na stronę, indywidualnie rozwiązują testnie jak do tej pory na kartkach papieru, ale w telefonie. Każdy uczeń ma losowo wygenerowane pytanie przez system, po to, by nie spowodować komunikowania się uczniów ze sobą. Zaletą takiej pracy jest natychmiastowa informacja zwrotna o odpowiedziach ucznia,

łatwości zadań, zdobytych punktach, po zakończonym przez wszystkich uczniów teście. Dzięki temu nauczyciel zyskuje bardzo dużo czasu, nie sprawdzając testu. Czas przeznaczony na analizę umiejętności uczniów. Można to już zrobić nawet na tej samej lekcji. Nauczyciel może pobrać całe zestawienie do Excela, by móc dokonać oceny prac uczniowskich i archiwizować je. W programie znajdują się również wskazówki do korzystania z nowoczesnych technologii: aplikacji, gier dydaktycznych, programów edukacyjnych, które nauczyciel będzie mógł stosować na zajęciach. Wskazane narzędzia uatrakcyjnają oraz usprawniają lekcje, wpływają na zaangażowanie uczniów, co ma wpływ na efekty i wyniki pracy.

Propozycje różnorodnych metod i technik, w tym metod wykorzystujących narzędzia ICT mają na celu odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego, co pozwoli uczniom opanować takie umiejętności, które pozwolą im świadomie korzystać z nich w różnych sytuacjach życiowych obecnie i w przyszłości w nowo tworzących się zawodach. Będą mogli wykazywać się kreatywnością, pomysłowością, dostosowaniem się do nowych sytuacji. Będą potrafili współpracować w zespole i sprawnie komunikować się na wielu płaszczyznach.

Wszystkie metody, techniki i formy uwzględniają wiek uczniów, ich zainteresowania oraz specjalne potrzeby edukacyjne.

VI. OCENIANIE OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocena, czyli potwierdzenie poczucia własnej wartości jest naturalną potrzebą człowieka. Gdy ocena jest pozytywna, wspierająca, wtedy łatwiej pokonywane są przez ucznia trudności i niepowodzenia. Ocena powinna wspierać jego rozwój, a nie zmniejszać motywacji i możliwości. Uczeń powinien wiedzieć, kiedy i w jakiej formie będzie oceniany, znać kryteria oceny i ponosić odpowiedzialność za efekty swojej pracy. Ocenianie jest zestawieniem informacji na temat poziomu wiadomości, umiejętności i postaw ucznia. Uwzględniać ono powinno mocne strony pracy ucznia oraz obszary do poprawy i uzupełnień. Ocenianie jest jednym z najtrudniejszych, a zarazem jednym z ważniejszych obszarów procesu dydaktyczno-wychowawczego. „Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania, uwzględniających tę podstawę.” Ocenianie wywołuje wiele emocji u uczniów, rodziców i nauczycieli, dlatego też nauczyciel powinien przedstawić szczegółowo wymagania oraz kryteria oceniania. Rolą oceniania jest wspieranie rozwoju ucznia, motywowanie go do pracy poprzez budowanie właściwych relacji sprzyjających uczeniu się, między uczniem a nauczycielem.

Zgodnie z aktami prawnymi MEN nauczyciel jest zobowiązany indywidualizować pracę z uczniem na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach edukacyjnych, odpowiednio do jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych. Indywidualizacja dotyczy dostosowania metod, środków nauczania do indywidualnych potrzeb, zdolności i zainteresowań. Dostosowanie wymagań polega na sformułowaniu wymagań edukacyjnych, kryteriów, które uwzględniają możliwości i ograniczenia, czyli dysfunkcje oraz mocne strony rozwoju i funkcjonowania dziecka.

Nauczyciel powinien przekazać uczniom czego zamierza nauczyć, w jaki sposób to zrobi, jakie będą jego wymagania wobec uczniów oraz jak sprawdzi rezultaty nauczania. Jest to odniesienie do strategii oceniania kształtującego. Ocenianie kształtujące jest związane z określonym stylem nauczania, nastawionym na to, jak uczniowie się uczą i czyni ucznia odpowiedzialnym za własną naukę. Stosowanie w praktyce elementów oceniania kształtującego stwarza sytuację, że uczeń czuje się bezpiecznie, gdyż wie, że nauczyciel nie zaskoczy go dodatkowym kryterium oceny. W programie nauczania geografii przedmiotem oceny jest wiedza i umiejętności: rozumienie zjawisk i przemian zachodzących w przyrodzie, interpretowanie zjawisk przyrodniczych, dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych, konieczności zachowania w środowisku równowagi

zakłócaną działalnością człowieka, poznanie najbliższego otoczenia i specyfiki swojego regionu, prowadzenie obserwacji i pomiarów, wnioskowanie i uogólnianie, analizowanie różnych źródeł informacji, rozważne korzystanie z mediów.

Nauczyciel powinien stosować różne formy sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów, m.in.: odpowiedź ustną udzielaną na lekcji, aktywność podczas lekcji, orientację na mapie, interpretowanie danych statystycznych, diagramów, tabel, schematów, fotografii, praca z tekstem, wykonane prezentacje multimedialne, wykonanie map, posterów, diagramów, portfolio, uczestnictwo w grach dydaktycznych, tworzenie interaktywnych materiałów, referatów, działania w odniesieniu do eksperymentów i obserwacji, przygotowanie materiału do nowej lekcji, praca w grupach, prace pisemne: kartkówki – wiadomości i umiejętności z trzech ostatnich lekcji, konturówki – sprawdzające umiejętność orientacji na mapie, sprawdziany – wiadomości i umiejętności z czterech i więcej lekcji, prace klasowe (testy działowe) – wyznaczone na całą jednostkę lekcyjną, ocenianie za uczestnictwo w konkursach i olimpiadach geograficznych.

Pamiętać należy, że ocena na półroczu czy końcoworoczna nie jest prostą średnią arytmetyczną ocen cząstkowych, ale powinna przede wszystkim uwzględniać rozwój ucznia i wynikać ze stopnia opanowanych umiejętności, wkładu pracy oraz zdobytych wiadomości.

Propozycja kryteriów oceniania z geografii na poszczególne oceny

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który:

- wykazuje się całkowitym zrozumieniem wiadomości zawartych w programie, płynnie zastosowuje wiedzę geograficzną w realizacji zagadnień programowych;
- w sposób bezbłędny posługuje się terminologią geograficzną;
- nabywa umiejętności, które sprawnie stosuje w praktyce;
- dostrzega związki między zależnościami, wyciąga wnioski przyczynowo-skutkowe; rozwiązuje zadania o charakterze problemowym;
- interpretuje aktualne zdarzenia i procesy zachodzące na kuli ziemskiej;
- wykazuje się aktywnością na zajęciach;
- podejmuje się różnych działań reprezentując szkołę z zakresu wiedzy geograficznej;
- prace kontrolne świadczą o systematycznej pracy ucznia.

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który:

- stosuje nabyte wiadomości i umiejętności geograficzne w praktyce;
- posługuje się terminologią geograficzną, dokonuje prawidłowej oceny zjawisk i faktów geograficznych;

- wykazuje się dużą aktywnością na zajęciach;
- angażuje się w dodatkową aktywność;
- jego prace kontrolne są dowodem bardzo dobrze opanowanych wiadomości i umiejętności.

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który:

- posiada małe braki w opanowaniu wiedzy geograficznej, ale wykazuje się chęcią poprawy;
- w jego pracach pisemnych występują drobne błędy rzeczowe;
- ma ograniczenia w sferze wyciągania wniosków przyczynowo-skutkowych, posiada ograniczoną umiejętność analizy problemu;
- stosuje terminologię geograficzną, stara się aktywnie pracować na zajęciach.

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który:

- wiedzę programową słabo opanował;
- często posługuje się błędną terminologią;
- jego odpowiedzi pisemne i ustne są bardzo zawężone, z których wynika, że uczeń wykazuje się niesystematyczną pracą;
- jego prace są często odtwórcze;
- na zajęciach ma bierną postawę, mało angażuje się i ma niewielki wkład w pracę na lekcji.

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:

- treści z programu opanował w stopniu minimalnym;
- samodzielnie nie dostrzega związków przyczynowo-skutkowych;
- ma dużo braków związanych z podstawowymi umiejętnościami;
- zadania na lekcjach w klasie i w terenie wykonuje z pomocą nauczyciela lub koleżanek i kolegów;
- wykazuje się incydentalną aktywnością na zajęciach;
- ma bardzo ubogie słownictwo geograficzne;
- często jest nieprzygotowany do lekcji;
- jego prace kontrolne mają duże braki dotyczące wiedzy i umiejętności geograficznych.

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który nie spełnia kryteriów na ocenę dostateczną.

Proponowane metody sprawdzania osiągnięć to obserwacja działań uczniów w klasie, podczas typowej lekcji oraz w czasie zajęć terenowych. Oceniając zwracamy uwagę nie tylko na efekty pracy, lecz przede wszystkim na pracę z instrukcją, posługiwanie się przyrządami badawczymi, dokumentowanie działań oraz współpracę w zespole.

Kolejny sposób sprawdzania osiągnięć to rozmowa z uczniami, podczas której nauczyciel ma możliwość uzyskania informacji na temat poprawności posługiwania się językiem przedmiotu, sposobu myślenia oraz wnioskowania.

Zasady oceniania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (uczniowie z upośledzeniem w stopniu lekkim)

- przy dokonywaniu oceny uwzględnić należy wkład pracy w wykonywane zadanie;
- ocenianie rzeczywistych, indywidualnych postępów w nauce;
- stosowanie pochwał, zachęt do pracy; naprowadzanie ucznia na określone tory podczas wypowiedzi ustnych.

Zasady oceniania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (uczniowie z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej ADHD):

- w trakcie wypowiedzi ustnych przeznaczanie więcej czasu na odtworzenie wiadomości, wykazując przy tym duży spokój;
- wspomaganie wypowiedzi ucznia;
- stosowanie różnorodnych form sprawdzania wiadomości i umiejętności, by nie zawężać oceniania do pisemnych prac;
- częste ocenianie prac domowych.

Zasady oceniania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (uczniowie z zespołem Aspergera):

- stawianie motywujących ocen związanych z ciekawymi spostrzeżeniami, przemyśleniami, poprawności toku myślenia, wyciągania wniosków;
- ocenianie przede wszystkim wysiłku włożonego przez ucznia;
- nie stawianie ocen za brak estetyki prac.

Zasady oceniania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (uczniowie z dysleksją):

- stosowanie różnorodnych form sprawdzania wiadomości i umiejętności, po to, by ograniczyć ocenianie na podstawie pisemnych odpowiedzi ucznia;
- stosowanie sprawdzianów ustnych z „ławki”; częste ocenianie prac domowych.

Przy ocenie ucznia z SPE obowiązuje zasada indywidualizacji. Wystawiona ocena nie może być średnią ocen uzyskanych przez ucznia z różnych partii materiału, ani nie może wynikać z porównania osiągnięć z innymi uczniami. Musi być wielostronna. Należy przy jej wystawieniu wziąć pod uwagę indywidualne osiągnięcia ucznia oraz zdobyte nowe umiejętności. Przy ocenie ucznia należy wziąć pod uwagę jego wkład pracy w naukę geografii, zainteresowanie i aktywność na zajęciach.

VII. NOWATORSKI CHARAKTER PROGRAMU

Opracowany program daje szansę rozwijania i kształtowania kompetencji kluczowych u uczniów, które są definiowane jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw.

Przyczyniają się do efektywnego funkcjonowania człowieka we współczesnym i przyszłym świecie. Kompetencje te są zgodne z Zaleceniami Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej C189 z dnia 4 czerwca 2018 r.

W programie kładziony jest nacisk na kształtowanie kompetencji kluczowych, w ramach kształcenia geograficznego w szkole ponadpodstawowej. Podane zostały działania/zadania nauczyciela geografii związane z kształceniem tych umiejętności:

- **Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji:** poprzez rozwijanie u uczniów nawyków czytelniczych, odwoływanie do literatury, czasopism geograficznych, przyrodniczych, podręcznika, źródeł Internetu; interpretowanie pojęć, faktów i opinii w mowie i piśmie; zwracanie uwagi na poprawność zapisu terminów geogr., nazw własnych itp.;
- **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności:** zwracanie uwagi na prawidłowe odczytywanie w języku angielskim nazw własnych, organizacji, skrótów, np.: GPS, GMO itp.
- **Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii:** poprzez kształtowanie umiejętności posługiwania się skalą mapy, kształtowanie umiejętności analizowania danych statystycznych, porównywania, wyciągania wniosków z odczytywania wykresów, diagramów, schematów.
- **Kompetencje cyfrowe:** poprzez kształtowanie umiejętności sprawnego posługiwania się aplikacjami takimi jak GoogleMaps, Google Earth, LearningApps, Quizizz.com, create.Kahoot.it, posługiwania się materiałami źródłowymi w Internecie, umiejętności tworzenia prezentacji multimedialnych, interaktywnych plakatów, zasobów interaktyw. itp.;
- **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się:** poprzez kształtowanie umiejętności świadomego i konsekwentnego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się poprzez organizowanie zajęć dydaktycznych z wykorzystaniem metody problemowej, stwarzającej możliwość kreatywnego poszukiwania różnych rozwiązań; stosowania metody dyskusji, debat, konkursów, wystąpień. Stwarzanie różnych form pracy – od indywidualnej, po pracę w parach i pracy zespołowej. Wdrażanie różnych metod/technik na geografii, po to, by dopasować je do uczniów w klasie i rozwijać w nich potencjał. Wprowadzać strategie wyprzedzające, które są związane z samodzielną pracą ucznia dotyczącą wyszukiwania, selekcjonowania i przygotowania treści potrzebnych do realizacji wskazanej przez nauczyciela tematyki.

- **Kompetencje obywatelskie** – poprzez przygotowanie do uczestnictwa w życiu społeczno-zawodowym, organizowanie lub włączanie uczniów w akcje charytatywne: przyrodnicze i społeczne (Dzień Ziemi), wprowadzanie elementów preorientacji zawodowej poprzez zapraszanie pracowników różnych branż, bądź zwiedzanie zakładów przemysłowych na terenie miejsca zamieszkania.
- **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** – wykorzystywanie metody obserwacji, eksperymentu na zajęciach geograficznych, po to, by uczniowie kształtowali umiejętność stawiania hipotez, wnioskowania oraz weryfikowania hipotez. Eksperymenty geograficzne mogą być tworzone w laboratoriach geograficznych, jak również na zajęciach terenowych. Stwarzanie uczniom możliwości reprezentowania i promowania szkoły w środowisku lokalnym, w województwie i w kraju.
- **Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** – organizowanie zajęć w taki sposób, by uczniowie mogli dzielić się swoimi spostrzeżeniami, poglądami: dyskusje, pogadanki. Przy tematyce dotyczącej państw odwoływać się do charakterystycznych elementów współczesnego świata, na przykład do muzyki, filmu, sztuki teatralnej czy literatury. Wykorzystywanie metody dramy, by kształtować tę umiejętność u swoich podopiecznych.

Nowatorski charakter programu jest widoczny w odniesieniu do powyższych przykładów kształtowania kompetencji kluczowych u uczniów. Dzięki tym działaniom uczniowie będą przyswajali treści **międzyprzedmiotowe, na przykład przy metodach naukowych – eksperymentach** (z chemii, fizyki, biologii, informatyki, matematyki, języka polskiego, historii itp.). Jednocześnie wielostronne działania będą kształtowały u uczniów nie tylko umiejętności kreatywnego myślenia, ale zagwarantują wszechstronny rozwój, który będzie szansą na wpasowanie się w postawy i umiejętności niezbędne na rynku pracy.

Ponadto program ma odniesienie do szerokiego wachlarza metod w pracy z uczniami z przewagą metod aktywizujących, a przez to tworzenie warunków do efektywnego współdziałania w grupie i umiejętności pracy w grupie, propozycje narzędzi i aplikacji ICT, portali edukacyjnych, filmów edukacyjnych oraz animacji. Atrakcyjnością programu jest również nawiązywanie do innych dziedzin/przedmiotów w przybliżaniu do realizowanych treści, na przykład do muzyki, teatru, filmu, sztuki, by zwiększyć skuteczność w przyswajaniu wiedzy i opanowaniu umiejętności. Kolejnym aspektem będą ujęte elementy oceniania kształtującego, które będą miały wpływ na kształtowanie się samooceny u uczniów i jednocześnie wpłynę to na większą motywację do uczenia się geografii. Program pozwoli na stworzenie warunków do kształcenia kreatywności wobec problemów dotyczących środowiska przyrodniczego (nacisk na geografie regionalną), a przez to wspieranie samodzielności uczniów w działaniu. Program zorientowany jest na kształtowanie młodego Polaka/Europejczyka, który poradzi sobie w każdej nowej rzeczywistości zawodowej.

VIII. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja to badanie realizacji programu nauczania, analiza efektów wdrożenia, strategii nauczania oraz stopnia zaangażowania uczniów i nauczycieli. Powinna być zaprojektowana w sposób procesowy. Zapoczątkowana diagnozą w zakresie potrzeb i oczekiwań odbiorców programu. Jednym ze sposobów ewaluowania programu i jego skuteczności jest bieżące monitorowanie działań. Jednocześnie każda praca klasowa powinna być okazją do refleksji nad wprowadzeniem zmian, polegających na modyfikacji metod i technik nauczania, ilości godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych modułów, rezygnacji z treści rozszerzających podstawę programową.

Ponadto przed zakończeniem pierwszego półrocza i roku szkolnego uczniowie otrzymają do wypełnienia ankiety ewaluacyjne, które wskażą stosunek do metod i pomocy naukowych stosowanych na lekcjach, do programu i do nauczyciela. Dzięki nim dokonuje się korekty w programie.

Przykładowa ankieta skierowana do uczniów po realizacji programu w szkole ponadpodstawowej

Odpowiedz na poniższe pytania, podkreślając wybraną przez siebie odpowiedź: TAK lub NIE:

1. Czy chętnie uczestniczyłaś(eś) w zajęciach z geografii? TAK/NIE
2. Czy przychodziłaś(eś) na zajęcia przygotowana(y)? TAK/NIE
3. Czy treści na zajęciach były według Ciebie przedstawione w sposób zrozumiały i interesujący? TAK/NIE
4. Czy zajęcia prowadzone przez nauczyciela pozwoliły Ci na aktywne uczestniczenie w nich? TAK/NIE
5. Czy metody pracy zaproponowane przez nauczyciela spowodowały, że lekcje stały się bardziej atrakcyjne dla Ciebie? TAK/NIE
6. Czy zajęcia w zespołach powodowały, że miałaś(eś) większy komfort pracy? TAK/NIE
7. Czy w trakcie takiej formy mogłaś(eś) samodzielnie podejmować decyzje? TAK/NIE
8. Czy lekcje pod chmurką były dla Ciebie bardziej atrakcyjne niż lekcje w klasie? TAK/NIE
9. Czy wykorzystywanie ICT na zajęciach były dla Ciebie interesujące? TAK/NIE
10. Czy w trakcie zajęć mogłaś(eś) samodzielnie zdobywać wiedzę? TAK/NIE

Udziel krótkich odpowiedzi:

1. Podaj temat, którego realizacja podobała Ci się najbardziej i wyjaśnij dlaczego?
2. Wymień zagadnienia, które były dla Ciebie najtrudniejsze.
3. Wymień metody, które były dla Ciebie najbardziej sprzyjające w pracy.

4. Którą formę pracy najbardziej preferowałeś(eś) na zajęciach?(pracę indywidualną, w parach, w grupach, całego zespołu klasowego).

Ewaluacja sumatywna dokonywana powinna być na podstawie pomiaru osiągnięć uczniów, efektów realizacji programu całościowo. Całościowa ewaluacja programu będzie badała zmiany w postawach, umiejętnościach i wiedzy u uczniów, które zaszły w czasie realizacji programu oraz zbada, czy zostały zrealizowane cele programowe. Podstawowym narzędziem do zbierania danych będą ankiety wzbogacone wywiadami, analiza zajęć oraz wytworów pracy uczniów. Do oceny programu proponuję na przykład wykorzystanie modelu SWOT.

Ewaluacja programu nauczania jest zabiegiem złożonym i trudnym, ale bardzo potrzebnym, gdyż jej wyniki warunkują przyjęcie, odrzucenie lub ewentualną modernizację programu. Może być punktem wyjścia do zmian strategii nauczania, doboru środków dydaktycznych czy modyfikacji zasad oceniania. Z pewnością przyczynia się do tego, by program nauczania stał się skuteczniejszy w realizacji celów kształcenia.

Na koniec cyklu kształcenia po działaniach ewaluacyjnych zaleca się porównanie wniosków z innymi nauczycielami pracującymi na tym programie, aby poddać go rzetelnej modyfikacji. Nauczyciel otrzymując takie informacje oraz mając na uwadze specyfikę odbiorców w kolejnym roku szkolnym, ich potrzeby, możliwości i zainteresowania, przyczyni się do wszechstronnego rozwoju uczniów i zapewni wysoką jakość kształcenia.

Natomiast, gdy w szkole nie ma drugiego uczącego nauczyciela geografii, warto skorzystać z innej opcji, na przykład z forum <https://doskonaleniewsieci.pl/>.

Innym sposobem dokonania ewaluacji mogą być tzw. „miękkie” metody ewaluacyjne, np. termometr, fotoocena, prędkościomierz, itp., których opracowanie można znaleźć w zasobach: http://nauczycielbadacz.wzks.uj.edu.pl/data/various/files/narzedzia_badawcze_nb/metody_alternatywne.pdf, <https://szk.szkoiazklasa.org.pl/wp-content/uploads/2017/01/jak-ewaluacja-to-z-klasa.pdf>.

Wnioski/Rekomendacje

Program nauczania Z geografią przez świat jest zgodny z podstawą programową do geografii (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, opublikowane w Dz.U. 2018 poz. 467).

Program uwzględnia koncepcję projektowania uniwersalnego oraz uwzględnia możliwość implementacji zaproponowanych rozwiązań w dowolnym środowisku. Jest poprawny pod względem merytorycznym, dydaktycznym i wychowawczym. Nie zawiera żadnych ograniczeń, barier w kontekście wdrożenia go do praktyki szkolnej i jest dostosowany do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Program jest bogaty w różnorodne propozycje metod i form pracy z młodzieżą, co daje nadzieję na wykształcenie kompetentnego, odpowiednio przygotowanego i przystosowanego do życia młodego Europejczyka.

Program nauczania będzie służył nauczycielom, którzy zechcą podjąć się wdrażania konstruktywistycznych teorii do praktyki szkolnej.

IX. BIBLIOGRAFIA

- Kupisiewicz W., 2000, *Dydaktyka ogólna*, Graf Punkt Oficyna Wydawnicza, Warszawa
- Piaget J., *Epistemologia genetyczna*. 1997, PWN, Warszawa
- Winklewski J., 1988, *Nauczanie podstaw geografii*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Winklewski J., 1969, *Rysunek w nauczaniu geografii*, PZWS, Warszawa
- Wuttke G., 1957, *Ćwiczenia i wycieczki terenowe w nauczaniu geografii*, PZWS, Warszawa
- Wygotski L.S., 1971, *Geneza wyższych funkcji psychicznych*, w: L.S.Wygotski: *Wybrane prace psychologiczne*, Warszawa PWN

Magdalena Jankun, mgr geografii, n-I dyplomowany. Od 2005 roku pracuje w W-M ODN w Elblągu pełniąc funkcję konsult. ds. geografii i przyrody. Z edukacją związana jest od 25 lat. Trenerka, moderatorka, członkini olimpiady geograficznej etapu okręgowego. Wieloletnia egzaminatorka prac maturalnych z geografii. Publikacje:

- Laboratorium geograficzne. Autorski program rozwijający kompetencje kluczowe uczniów gimnazjum. W.S.P. w Warszawie
- Trzykrotna laureatka konkursów ORE, Warszawa 2012: program nauczania na III i IV etap edukacji Geografia oknem na świat, program nauczania na IV etap edukacji, Bliżej świata i ludzi, program nauczania na IV etap edukacji Przyroda –interd. spojrzenie na świat,
- Wykorzystanie technologii informacyjno – komunikacyjnych w edukacji geograficznej Zestaw 5, zeszyt 4, Szkoła Ćwiczeń, ORE, Warszawa, 2017
- Autorka 120 scenariuszy z geografii w oparciu o e-podręcznik z nowej podstawy programowej. ORE, Warszawa, 2018
- Autorka programu nauczania II etapu edukacyjnego „ Geografia kluczem do funkcjonowania w nowoczesnym świecie”, ORE Warszawa 2018